ÖLÜM AHLAKI

İhramcızâde
Hacı İsmail Hakkı ALTUNTAŞ

ISBN: 978-9944-07-0

Dizgi : **H. İsmail Hakkı Altuntaş**
Redaksiyon : **Hatice Önder**
Kapak : **Haluk Karslıoğlu**
Baskı- Cilt : **Gözde Matbaacılık Mücellit**

Ekim 2009

İsteme Adresi:
Gözde Matbaacılık Mücellit &
Reklam Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. şti
Tel : 0 212 481 81 69

İçindekiler

Hanginizin daha iyi iş işlediğini
belirtmek için,
ölümü ve hayatı yaratan O'dur.
O, güçlüdür, bağışlayandır.
(Mülk,2)

"Her canlı ölümü tadacaktır.
Sonunda bize döndürüleceksiniz,"
(Ankebût,57)

"Nerede olursanız olun,
sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile
ölüm size ulaşacaktır!"
(Nisa, 78)

"Ey iman edenler,
Allah Teâlâ'dan gereği gibi korkun
ve ancak Müslümanlar olarak ölün!"
(Âli-İmran, 102)

Hepimiz ölmeye mahkûmuz. Bir kısmımız yaşamın içerisinde kalırken diğer bir kısmımız bilinmeyen bir yerin tufanına doğru sürüklenmekteyiz.

Ölene üzülüşümüzün mahiyetinde, ölümün; bir gün bize de gelecek oluşunu birden bire hatırlatmasının sarsıcı tesiri vardır. Birçok musibetten kurtulduğuna sevinen insan ölümden kurtuluşuna tam olarak sevinemez. Bu yüzden ölenin arkasından ağlarken aslında biraz da kendi istikbalimize ağlarız.

Gidenler içinde bedbaht ve mesrur olanı fazla düşünür görünmemiz yine bu nedenledir. İsyankâr yada kabul eden de olsak hepimizin yazgısı olan ölümün, biz yeni

günleri beklerken habersiz geldiğinde, hiçbir şeye iltifatı artık kalmamıştır.

Ölüm, dost yada düşman, bilmeden herkesin sinesine konmaktadır.

Ve bir düşünürün "ölümün çözdüğü dolaşık yumak" dediği hayat bitmiş ve gelecek başlamıştır.

İşte bu nedenle düşünce tarihinde en fazla tartışılan konu insanın ölümü ve ölüm sonrası hayat olmuştur.

Ölüm, bütün insanların kabul ettiği bir gerçektir. İnsanın ölümlülüğü hususunda sahip olduğu bilgi, varlığı hususunda sahip olduğu bilgi kadar kesindir.

İnsanı psikolojik olarak en çok etkileyen olayların başında gelen ölüm kavramı, kişisel olarak insanların zihninde sorgulandığı gibi, din ve felsefe alanında da sorgulanmıştır.

Geçmişte olduğu gibi gelecekte de tartışılmaya devam edilecek olan ölüm ve ölümsüzlük problemi, insanın ne olduğu konusundaki çeşitli görüşlerle ilintilidir. Bu bakımdan, insana ilişkin bilgimizin boyutları genişledikçe, yeni boyutlar kazanarak gelişmektedir. Buna göre ölüm, yaşayan insanın zihninde ve duygu dünyasında çok önemli bir yer tutar. Genellikle insanın ne olduğu meselesiyle birlikte ele alınan ruh-beden ilişkisi ve buna paralel

olarak ölüm problemi, felsefe tarihinde birtakım sıkıntı ve tartışmaların kaynağı olagelmiştir.

Ruh-beden ilişkisinin ölüm açısından ele alındığı tartışmalarda bütün görüş ve öğretilerin açık yada kapalı bir biçimde ölümsüzlüğü dillendirdikleri görülmektedir. Aslında ölümü anlamanın ondan sonraki yaşamı ve ölümsüzlüğü hatıra getireceği kesin olmakla birlikte ölümü anlamak önemlidir. Ölümü anlamayan kimse ölümden sonraki hayatı inkâr veya kabulden birini bir şekilde seçmek zorundadır. Bu seçim onun Allah Teâlâ'nın varlığına olan inancını yada inkârını belirler.

İnsan hayatının en önemli olayı olan ölümü çözmeden hayatı çözmek mümkün değildir. Kulluk ve imtihan için yaratılan insanoğlunun imtihan müddetinin son bulmasının saiki olan ölüm; bir geçiş, bir uyanıştır.

Bu nedenle ölüm, tesadüfî bir hâdise, bir yok oluş değildir. Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de, onun da tıpkı hayat gibi, bir yaratılış, İlahî irade ve takdirle vukua geldiğini belirtir.

"Hanginizin daha iyi iş işlediğini belirtmek için, ölümü ve dirimi (hayatı) yaratan O'dur. O, güçlüdür, bağışlayandır."[1]

---

[1] Mülk, 2

"Ölüm" gerçekliğini ele alırken ahiret hayatı ve ölümsüzlükten ziyade bu gerçekliğin insana kattıkları üzerinde durmaya çalışacağız.

Kur'ân-ı Kerim'de üç surede geçen; ***"Her nefis ölümü tadacaktır"*** [2] meâlindeki âyet, bizim dışımızdaki varlıklar için de ölümün söz konusu olduğu hususuna ışık tutmaktadır.

Bu âyetlerde ***"nefis"***, insanın ölümsüz olan ruhunu ifade etmektedir. Ölümlü olan beden ise mürekkeptir; birçok zerreden, molekülden, hücreden, organdan yaratılmıştır. Bu sebeple değişmeye ve sonunda bozulmaya mahkûmdur. Bedenin aksine birleşik değil basit olan ruh çürüme ve bozulmaya maruz kalmaz. Ruh adeta beden evininin misafiri konumundadır. Ev yıkıldığında misafir de kendisine başka bir yer bulur. Bulduğu yer ise ruhlar âlemidir. Buna göre ölüm, ruhun bedenden ayrılmasını ifade etmektedir.

"Her nefis ölümü tadıcıdır" ayeti açıklanırken; bedenin fânî, ruhun ise bâkî olduğuna dikkat çekilmektedir. Bir şeyi tadanın onu tadarken var olması gerektiği düşünüldüğünde bütün ruhların ölümü tadacaklarını haber veren ayetlerde de bir açıdan insanı insan yapan unsurun insanın

---

[2] Âl-i İmran,185; Enbiyâ,35; Ankebut, 57

bedeni değil, ruhu olduğu gerçeği vurgulanmaktadır. Buna göre ölen, yani fonksiyonunu icra edemez hale gelen bedendir. Ruh ise devamlı ve bâkî olmakla birlikte ölümü tadandır. Zaten ölüm; ruhun bedenden ayrılması, mekân değiştirmesi, dünya hayatını terk ederek yeni bir hayata başlaması fiillerinden başka bir şey de değildir.

"Her nefis (canlı) ölümü tadacaktır", ayetiyle ilgili Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın Açıklamaları şu şekildedir:

"Her nefis (canlı) ölümü tadacaktır." (Yani herkes ölecektir) ***Nefs***, zat ve ruh manalarına geldiği için, bundan bazı kimseler ruhun ebedî olduğu manasını anlamışlardır. Çünkü tatmak, bir hayat eseridir. Ve zevk anında tadıcının bakî (ebedî) olduğunu anlatır, yoksa zevk tasavvur olunamaz. O halde mana; ***"Her nefis bedeninin ölümünü tadacaktır"*** şeklinde anlaşılmalıdır. Bu da nefsin, bedenden başka olduğunu ve bedenin ölümüyle onun ölmeyeceğini ifade etmektedir. Şu halde, bu yoruma göre, ölüm zorunluluğunun cismânî hayata mahsus olduğunu, mücerred (soyut) ruhların yok olmadığını söyleyebiliriz. Yine ahiret meselesi ruhun ebedî oluşuna dayanan ruhanî (ruhlara ait) bir hayat olarak tasavvur edilmiş olmakla bir-

likte diğer taraftan birçok tefsirci ve bilgin bu şekilde bir yorumunun zorlama olacağını ifade etmişlerdir. ***"Ölümü tatmak"*** derken "ölecektir" manasının kastedildiği açıktır. Bu durum bize, tadan kim ise ölenin de o olacağını, açıklamaktadır. Bedenin ölmesiyle birlikte nefis ve ruhun büsbütün yok olmayıp bir müddet varlık gösterdiği delillerle açıkça anlaşılıyor ise de ruhların kesin olarak ölmediklerine dair ne aklen ne de naklen sabit bir ispat zorunlu olarak söz konusu değildir.

"Ölümü tatmak" şeklindeki ifade bize; tatmak eylemini gerçekleştiren nefsin ölümüne işaret edildiğini düşündürmektedir. Rivayetlerin de bu manayı desteklediği görülmektedir. Rivayet olunuyor ki, ne zaman ***"Yeryüzündeki her canlı yok olacak."*** [3] ayeti indi, melekler; "yeryüzündekiler öldü" dediler ve yine buna bağlı olarak; "biz de öldük" dediler. Bu durum ruhların ölümünü de ifade etmeseydi, meleklerin ölümü düşünülemezdi.

Ancak genelin ölümünden bahsederken ölüm hükmünün umum üzere cereyan edemeyeceğini hatırlatmakta fayda görülmüştür. Nitekim, ***"Allah'ın diledikleri hariç olmak üzere, göklerde ve yerde kim***

---

[3] Rahman, 26

varsa hepsi düşüp ölmüş olacak." [4] ayetinde Allah Teâlâ'nın diledikleri, bu genelden hariç tutulmuşlardır. Buna göre ister göklere yada yere ait, ister melek yahut diğer bütün nefisler olsun; bunların dışında da ölmeyecek olanların bulunabileceği konusunda İslâm âlimlerinin çoğu görüş birliği içerisindedirler.

Özetle ruhun ebedî oluşu inkâr edilemez bir gerçek olmakla birlikte umum için zorunlu değildir. Dinin ve ahiret imkânının, mutlak olarak, ruhların ebedîliği teorisine dayanması da zorunlu değildir. "**Kıyamet**" kelimesi de tamamen yok oluşu ve ondan sonra kıyam (öldükten sonra dirilme), neşr ve haşrı (dağılıp, toplanmayı) ifade eder ki, ölüm ve öldükten sonra dirilme, özetle ahiret inancı, bir ebedî olma inancıdır. Fakat bu ebedîlik, ilk oluşum değil, ikinci oluşumdur.

"Her nefis ölümü tadacak", dünyanın ne üzüntüsü, ne sevinci hiç biri kalmayacak ve sevapların karşılığının tam olarak ödenmesi de ancak kıyamette olacaktır. İyilik, kötülük ve dolayısıyla sevap ve günahların tam karşılığının da yine bu dünyada görülmesi mümkün değildir.

Ölüm; ayrılışların ve yeniden buluşmaların yaşanması için gerçekleşen değişimin

---

[4] Zümer, 68

adıdır. Evet, yaratılanlar için bir değişim olan ölüm, bizler için değişmeyecek tek gerçektir.

Hz. Sevban radiyallâhu anh anlatıyor: "Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular ki:

"Size çullanmak üzere, yabancı kavimlerin, tıpkı sofraya çağrışan yiyiciler gibi, birbirlerini çağıracakları zaman yakındır." Orada bulunanlardan biri:

"O gün sayıca azlığımızdan mı?" diye sordu: Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem

"Hayır, buyurdular. Bilakis o gün siz çoksunuz.

Lakin sizler bir selin getirip yığdığı çerçöpler gibi hiçbir ağırlığı olmayan çerçöpler durumunda olacaksınız.

Allah Teâlâ, düşmanlarınızın kalbinden size karşı korku duygusunu çıkaracak ve sizin kalplerinize zaafı atacak!"

"Zaaf da nedir ey Allah'ın Resulü?" denildi.

"Dünya sevgisi ve ölüm korkusu!" buyurdular." [5]

Ölümü anlamak ve güzellikle karşılayabilmek için sevmenin gerekliliği ve bu sevgiye erişmenin zorluğu görülmektedir.

---

[5] Ebu Davud, Melâhim 5, (4297).

Cümle nâsın[6] hanesine
gün gibi girer ölüm
Kurtulunmaz kaçmakla
akıbet erer ölüm
İ'timâd etme yüzüne
güldüğüne dünyânın
Cifedir bir gün bu eyvandan[7]
seni sürer ölüm
Geçmedin tûl-i emelden
erdi ömrün âhire
Şîşe-i amalini[8] taşa çalıp
kırar ölüm

---

[6] **nâs**
insanlar.
[7] **Eyvân:** köşk. Büyük sofa. Divanhâne, Saray.
[8] **Şîşe-i amalini:** Ameller şişesini

Zerrece aklında fikrinde
yoğ-iken hiç senin
Nâgehân [9] girip ömür
defterlerin dürer ölüm
Rif'ate[10] câha [11] dayanma
sıhhate itme gurur
Soyuban türlü libâsı
bir kefen sarar ölüm
Çevrilip evlâd u ezvâc
başına şâdân [12] iken
Çok da gitmez cümlesinin
boynum burar ölüm
Tuhfetü'l-mü'min [13] dedi
âna Hudâ peygamberi
Hâzır ol Kuddûsî yâ
çün işine yarar ölüm

Kuddûsî k.s.

---

[9] **Nâgehan:** (far.) ka. - ansızın, birdenbire.
[10] **Rif'ât:** yükseklik.
[11] **Cah.** (Câhe) f. Makam, mansıb. Kadr, itibar
[12] **Şadan:** f. Sevinçli, bahtiyar.
[13] **Tuhfetü'l-mü'min:** Müminlere hediye

Niçin ölmek zorundayız?

İnsanın varoluşunun temelinde yer alan yaşama ve ölüm içgüdüsü ilk olarak, bebeğin doğumla birlikte gerçekleşen ve ileride kendisini ölüme götürecek olan, ayrılığı kabullenememesiyle başlar. İnsanın doğumundan başlayarak yaşadığı ***"birleşme-ayrılık"*** arasındaki gerilim dünyayı terk edeceği vakte kadar devam eder. ***"Birlik-ayrılık"***, ***"bağımlılık-bağımsızlık"*** kavramları arasındaki diyalektik birlik, insan yaşamında cereyan eden hadiselerle sürekli bozulmaktadır.

Bir şeylerin olması için ayrılmak mecburiyeti neden gerekmektedir?

Yaşlanma ve ölüm; kâinat kitabına ya-

zılmış ve her yaratılmışın başına gelecek değişmeyen bir kanundur. Sıkıntı ve acılarla dolu dünyaya rağmen insanların ölüme çare aradıklarını görüyoruz. Bizler yaratılışın bir kanunu olarak ölüyoruz. Ama biyolojik olarak niçin ölmek zorundayız? Hâlbuki vücudumuz kendini yenileme ve tamir mekanizmaları ile donatılmıştır. Bütün bunlar ve çare arayışlarımız; yaşlanacak ve eninde sonunda ölecek oluşumuzla ilgili gerçekleri değiştiremez.

Ölüm üzerine düşünürken hayatla nispet kurarak bir sonuca varamayız. Hayat hayattır, ölümse ölüm. İkisi arasında ortak hiçbir şey olmamakla birlikte ölüm ve hayat; birbirine tam karşıt iki kavramdır. Hayat ve ölüme bu bilginin sınırları dışında bir bakış yüzeysel olacaktır.

Daha yakından, sebep-sonuç ilişkisi açısından, ölümün hayatı sürdürdüğü ve yine ölümün canlıdan geldiği düşünülerek bakıldığında ise ilkin; birinin diğerine karşıt olamayacağını ve hatta birbirinden bu kadar kabaca ayrılamayacağını görürüz.

Öyle ise hayat, ölümden çıkabilir mi? Evet, ölü bedenin öğelerinin, toprağın verimine katkıda bulunmak gibi faydaları düşünüldüğünde, başka yaşamları doğurmak için dönüştüğünü söyleyebiliriz. Ölüm pek çok durumda hayatiyete yardım

etmektedir. Hayatın doğmasına izin veren ölümün aynı işlevi canlı bedende de sürdürdüğünü görürüz. Evet, **yaşam** ancak **ölen** hücrelerin yerini sürekli olarak **doğan** başka hücrelerin almasıyla mümkün olacaktır. Yalnız burada, mükellefiyet sahibi varlıkların, bu ayrıcalıklarından dolayı durumlarının farklı olacağını da unutmamalıyız. Teklif ile sorumlu kısmın değişim kapsamındaki durumu ve dönüşümü hususundaki bu fark ölüm gerçeğini etkilemez. Evet, hayat; kendinde var olan, ara vermeden ortaya çıkan ve çözülen bir çelişkidir. Karşıtlık biter bitmez hayatta biter ve ölüm baş gösterir.

"Allah müminlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır.

Çünkü onlar Allah yolunda savaşırlar, öldürürler, ölürler.

(Bu), Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da Allah üzerine hak bir vaaddir.

Allah'tan daha çok sözünü yerine getiren kim vardır!

O halde O'nunla yapmış olduğunuz bu alış verişinizden dolayı sevinin.

İşte bu, (gerçekten) büyük kazançtır." [14]

---

[14] Tevbe, 111

Sayda[15] *çıkmış nice yüz bin av*
şikâr eyler ölüm
Hâzır ol kardaş sana da
intizâr [16] *eyler ölüm*
Sen idersin gerçi dünyâ bahsini
tatvîl [17] *bugün*
Bu mutavvel [18] *bahsi yarın*
ihtisar [19] *eyler ölüm*
Türlü hayvan lahmini [20] *yiyip*
gıdâlandın bugün

---

[15] **Sayd:** Av. Avlanmak, sayda gitmek, ava gitmek.
[16] **İntizar:** gözleme, ümit ederek bekleme
[17] **Tatvil:** Uzatma. Uzatılma.
[18] **Mutavvel:** (Tul. dan) Uzatılmış, uzun uzun
[19] **İhtisar:** Elini böğrüne koymak. * Muhtasar yapmak
[20] **Lâhm:** et.

Lahmini yarın gıdâ-yı
mûr[21] *u mâr* [22] *eyler ölüm*
Şimdi kâr itmez sana pend
yüz kitâb okusalar
Bir gün olur ki seni
hoş sâz-kâr [23] *eyler ölüm*
Kimseye göstermeyip
canın gibi sakladığın
Mâlını meydâna döküb
aşikâr eyler ölüm
Bunca zînet bunca hışmet [24]
bu hadem [25] *bu mülk ü mâl*
Biri kalmaz cümlesini
târümâr[26] *eyler ölüm*
Olma mağrur gel şu dünyâ
câh u 'izz ü nâzına
Meskenini 'akıbet sahn-ı
mezar eyler ölüm
Şevk-ıle bağrına basıp
kuçub öpüp sevdiğin
Ehlini ardına koyub

---

21 **Mur:** Karınca
22 **Mâr:** Yılan
23 **Sâzkâr:** (far.) er. 1. uygun, münasip. 2. türk müziğinde birleşik bir makam. 3. saz çalan sanatkar.
24 **Hişmet:** Hürmet. Heybet ve utanmak, istihyâ. Bozulup kalmak. Gadap ve şiddet.
25 **Hadem:** Hizmetçiler
26 **Tarumar:** Karmakarışık, dağınık, perişan.

yâda yâr eyler ölüm
Sevmediğin kişileri
mâlına vâris edip
Aç ü çıplak müflis iken
bahtiyar eyler ölüm
Yüce köşkler gerçi yaptın
bî-nazîr[27] amma seni
Çok da gitmez çıkarıp
ağyara dâr [28] eyler ölüm
Rûh çıkacak hep kaçar
atan anan oğlun kızın
Bu güzel cismini çün
mekruh kokar eyler ölüm
Müsta'id [29] ol mevte
Kuddûsî gelir bir gün sana
Çünkü her nefse gelüben
reh-güzâr[30] eyler ölüm

Kuddusî k.s.

---

27 **Bî-nazir:** f. Benzeri olmayan.
28 **Dâr:** yer, mekân, yurt, konak.
29 **Müstaid:** istidat ve kabiliyet sahibi olan. Zeki ve akıllı kimse, uyanık, anlayışlı.
30 **Reh-güzâr:** yol üstü.

Ölümün hakikati nedir?

"Ölmek zorunda olan bir varlık" olarak insanı, bu bilgi derinden etkilemekte ve ister istemez düşüncesini meşgul etmektedir. İnsanın zihninde ölüm düşüncesine yer vermesinde kendi sonuyla ilgili endişelerinin ve beraberinde çevresindeki birtakım uyarıcıların etkisi söz konusudur. Ölüm, kendi tecrübe alanı dışında gerçekleştiği için kişi; başkalarının ölümleriyle elde ettiği dolaylı bir tecrübeden yola çıkarak bu konuda tutumlar geliştirmekte ve yine ölümü ancak başkalarının ölümüyle anlayabilmektedir.

Hayatın akışı içerisinde insana ölümü hatırlatan ve hayatın sınırlı olduğunu dü-

şündüren pek çok olay vardır. İnsanoğlu ölüm konusunda, düşüncesindeki açmazlara kendince çareler üretmekten de geri kalmamıştır. Bazı kimselerin kendilerince çare olarak ölüm düşüncesini yokluk düşüncesiyle tıkadıklarını görüyoruz. Bunlara göre:

"Ne haşir vardır, ne neşir, ne hayır, nede şerrin neticesi vardır. İnsanların ölümü hayvanların ölümü ve bitkilerin kuruması gibidir."

Yukarıdaki paragraf, inkâr içerisinde olanların görüşüdür ve Allah Teâlâ'ya, son güne iman etmeyenlerin düşüncelerinin temsili bir özeti şeklindedir.

Bazılarının da; ruh'un baki olduğu, ölümle yok olmayacağı, ceza ve mükâfat görenin sadece ruh olacağı, cesetlerin hiçbir şekilde diriltilemeyeceği gibi bir düşünceye sahip oldukları görülmektedir. Fakat bu gibi düşünceler hakikati yansıtmaktan uzaktır.

Bize göre doğru; ölümün sadece bir halin değişmesi hadisesi olduğudur. İnsanın hakikati nefis ve ruh olmakla birlikte ruh bakidir. Ceset ölümle, haşre kadar yok olacak ve sonra Allah Teâlâ'nın emri ile tekrar ruhla birleşecektir. İnsan bu halde sorgulanacak ve kendisi için takdir edilen ebedi hayata yönelecektir.

"Biz Allah'a aitiz ve yine O'na döneceğiz." [31] âyeti de, ölümün bir yok oluş değil; insanın aslına dönüşü, Allah Teâlâ'ya kavuşması, gerçek hayatı ve ebediliği kazanması olduğunu ifade eder.

Ölümün gerçekleşmesi yine ölümün varoluşu hakikatinin çok açık şekilde ortaya çıkarılmasından başka bir şey değildir. Şu durumda hayat bir gerçeklik, ölümse bir tasavvurdur.

Yaşamadığını muhayyilesinde tasarlayabilme yetisine sahip olan insan, yine de ölümü tam olarak kavrayamaz. İnsana görmediği bir şeyi kafasında bir hayal yaratacak kadar anlatabiliriz, fakat bu onu ikna etmeye yetmeyecektir. [32] Ölümle insan ölümden kurtulur ve inanır. Ölüm belirsizdir, hayattan soyutlanmıştır, hayatın bir şartı yada karşıtıdır. Bu yüzden ölümü tek

---

[31] Bakara, 156

[32] ***"Ve o vakti de yâd et ki, İbrahim, "Yarabbi! Ölüleri nasıl ihya edeceğini bana göster," demiş, (Allah Teâlâ'da) "İnanmadın mı?" diye buyurmuştu. O da, "Evet. İnandım, fakat kalbim mutmain olsun için," demiş; Allah Teâlâ da: "Kuşlardan dört tanesini tut da onları kendine çevir, sonra her dağ üzerine onlardan birer parça at, sonra da onları çağır, sana koşarak gelirler ve bilki Allah Teâlâ şüphe yok azîzdir, hakîmdir," diye buyurmuştur."***(Bakara, 260)

başına bilemeyiz. Ancak vardır ve birdenbire karşımıza çıkar. Doğmak aynı zamanda ölmek demektir ve ölümü ancak hayatla kavrayabiliriz.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurduki;

"Lezzetleri yıkan ölümü çokça hatırlayınız." [33]

---

[33] İbn Hibban, IV, 281, 282, h.n.: 2981, 2982, 2983, 2984.

Ölümü öğrenmek

İnsanlara ait bazı bilgiler; anlamaktan daha derin, belki de hayat boyu sürecek bir kavrayışı gerektirir. İşte ölüm bilgisi de ancak uzun bir tecrübenin sonucunda edinilebilecek türdendir. İlk bilinçlenmenin gerçekleştiği taklit safhasında; varlığımızın geçiciliği ve ölümün kaçınılmaz bir sonuç olduğu gerçekliğini basit, yalın bir bilgi olarak algılarız. Akıl yürütmelerimizle ve duygularımızla varlığımıza yerleşerek kendine dair öğrenme sürecimizi işleten ve artık haberdar olduğumuz ölümle aramızda böylelikle bir bağ kurulmuştur.

"İyi yaşamayı öğrenmek, aynı zamanda iyi ölmeyi öğrenmek veya iyi ölmeyi öğrenmek iyi yaşamayı öğrenmektir" diyen

Stoacılar gibi Karl Jasper de ***"Felsefe yapmak ölmeyi öğrenmektir"*** der.

Ölüm bilgisine en mükemmel şekliyle "dışarıdan" erişebiliriz. Onu ***"içeriden"*** tecrübe etmek ise susmak; yani ölümdür. Bu tecrübeyi ***"ölmeden önce ölünüz"*** ayetindeki şekliyle yaşamak kâmil kişilik özelliği olduğundan çok kişi bu bilgiden uzak kalır. Ölümle ilgili, mecâzi manada yaşanılarak, tecrübe kazanmak imkânı olsa da hakiki ölümün gerçekleşme anında, çok daha farklı bir durum olduğu anlaşılacaktır. Ölümden sonra görülen rüyalarda bu konu çok işlenmiştir.

Ölüm peşimizde

Ölüm, insanın bulunduğu yerde ***"Varlık' ın bir sığınağı"*** dır. Daha açık ifadeyle ölüm ***Hiç***'liğin kalesidir. ***"Ölüm haktır, her fani onu er ya da geç bir defa tadacaktır"*** cümlesi, semavi dinlerin, hatta ilkel dinlerin paylaştıkları öğretinin ve benimsenmelerinin temel dayanağını oluşturmuştur. Ölümün kaçınılmazlığı, zaman olarak belirsizliği ve olayın ortaya çıkmasından sonraki bilinmezliği, her düşüncede ve her inançtaki insanda, yüzyıllardır, şiirlerle, nesirlerle, şarkılarla, inançlarla tanımlanmaya çalışılan, ***"korkuların en büyüğü"*** nü yaratmıştır. Allah Teâlâ buyurdu ki;

"Ölüm sarhoşluğu gerçekten gelir de: İşte (ey insan) bu, senin öteden beri kaçtığın şeydir, denir." [34]

Belirsizliğin sürmesi ve kaçınılmaz sonun durumunun bir türlü doyurucu bir şekilde aydınlatılamaması nedeniyle, uzun yada sonsuz yaşam için her türlü yol denenmiş, bunun için sihirli maddeler aranmış, doğaüstü güçlerin yardımlarına sığınılmış veya teoriler geliştirilmiştir. Fakat bu yolları deneyen-denemeyen yahut düşünen-düşünmeyen herkesin hayatı, zamanı gelince sonlanmıştır.

"Aranızda ölümü Biz takdir ettik. Sizi yok edip yerinize benzerlerinizi getirmeyi ve sizi bilemeyeceğiniz bir biçimde ve vasıfta yaratmayı dilersek, Bize mani olacak hiçbir güç yoktur." [35]

İnsanların, ölümün en çok nesinden korktukları üzerinde düşünüldüğünde; bilinmemesinden, acısından, sevdiklerinden ayrılmaktan ya da yapmayı düşündükleri işleri bitirememekten korktukları anlaşılmaktadır. Ne var ki, gerçekte bunların hepsi buzdağının yalnızca görünen kısmıdır. Ölüm korkusuyla eşleştirdiğimiz ve asıl anlamamız gereken bölüm; bastırılarak bilinçaltına, şuurun derinliğine itil-

---

[34] Kaf, 19

[35] Vakıa, 60

miştir.

"Başkalarına olabilir, ama asla bana değil" şeklinde düşünme eğilimindeki insanın kendi ölümünü algılaması son derece zordur. Kendi ölümü söz konusu olduğunda ise genellikle aklına ilk gelen öldürülmektir. Savunma içgüdüsünün sevkiyle dünyevi bir perspektifte cereyan eden bu derinliksiz ölüm düşüncesi dışında insanın kendi ölümünü düşünmediği anlaşılmaktadır.

Hiç bilmezim sıra kimin
aramızda gezer ölüm
Halkı bostan edinmiştir
dilediğin üzer ölüm
Bir nicenin belin büker
bir nicenin mülkün yıkar
Bir nicenin yaşın döker
var gücünü üzer ölüm
Birinin alır kardaşın
revan döker gözü yaşın
Hiç onarmaz bağrı başın
habersizin gelir ölüm
Kanı anın sevdik yârı kıl
tâatın arı yürü
Miskin Yunus neye durur
ejderhalar yutar ölüm

Yunus Emre k.s

Ölüm korkusu

Ölümün bilinmesi zaman ve mekân içinde var olmasından değil onun ve bizim tâbi olduğumuz kanunların aynı oluşundan ileri gelir. Hayatımız bir hareketler bütünü olunca, ölüme karşı direnememek ölüm korkusunu da beraberinde getirmiştir. Ölüm korkusu aslında, varlığımız olarak gördüğümüz şeylerden ölüm nedeniyle mahrum kalma endişesinden doğmaktadır. Kendi şahsı için yaşayıp başkalarını sevmediği ve yine başkalarının iyiliği için çalışmadığı takdirde insanda ölüm korkusu fazlalaşır. Fakat ölüm, başkalarının menfaati için çalışmak arzusunda olan birinin huzuruna mani değildir. Nitekim

süregelen hayatın içinde insan, kendi ölümüyle kâinatın hayatına yeni bir kuvvet katacaktır. İnsanın nefsi her zaman kendine ***"ölüm yoktur"*** diye hitap eder. ***"Ölsen de sonsuz hayat var"*** şeklinde bir telkinle kendini teskin etmesi ve böylelikle korkularını yenmeye çalışması insanoğlunun çelişkilerini açığa vurmaktadır. Ölecek biri her ne kadar ebedi hayat arzusu ile kendini avutsa da ***"ölüm korkusu"*** nun içindeki deprenişine engel olamaz. Kişinin, ölümden sonra bir hayatın var oluşunun inanç noktasında kendisine sağlayacağı tatminin dışında, başka bir çaresi kalmamıştır. Belki de ölümden korkanların bu korkularına neden olan şey, onların ölümün hakikatini görmeleridir. Ölümün gerçeğini görememenin başlıca nedeni yine hayatın gerçeğini de görememektir. Varoluşta; hayatın tam karşısında bir zıtlık olan ölüm kayıtlıdır. Yaratılmış varlığın karşılığının yine yaratılmış bir yokluk olduğu mantığın da kabul edeceği bir gerçektir. Bu durumda doğmanın ve ölmenin eşitliği inkâr edilemeyecek kadar açıktır. Cismanî ölüm, maddî bedeni yıksa da insan varlığının Allah Teâlâ ile ilişkisini ortadan kaldıramaz. Zaten hayatın esası da ***"ilâh-yaratılmış"*** ilişkisinden ibarettir. İnsandaki ölüm korkusu; hayatın sınırlı alanını

kâinatın bütünü gibi algılayan dar bir görüş açısından ileri gelmektedir. İnsan, ölmekle hayatla olan; kendince güçlü fakat pamuk ipliği kadar zayıf tüm bağlarını koparmış, bunun yanında bildiği fakat görmediği daha aktif bir hayata geçiş sağlamıştır. Burada önemli olan, nasıl ölüneceğidir.

İnsanda *"**yaşama içgüdüsü**" (Eros)* ile *"**ölüm içgüdüsü**" (Thanatos)* sürekli savaş halindedir. Bu çerçevede insanı hayvanlardan ayıran bu hali, ölüm düşüncesiyle baş etme çabasının bir parçası olarak, baskı altında tutulan bilinçdışının kendisini dışa yansıtması niteliğindeki bir *"**ölümsüzlüğü isteme**"* etkinliğinden başka bir şey değildir. Ölüm karşısında insan, kendisine yönelen yok edici bir güçten ve bunun doğurduğu çaresizlik ve umutsuzluk hislerinden kurtulmak ister. Ölümlü olmayı ölümsüzlükle eşleştirmekte ve başına gelenin, yanlışlarının bir cezası olmadığını görmektedir. Fakat bununla beraber yine de bir korku ve çaba içerisindedir. Yine de insan eninde sonunda öleceğini bilse bile bu korkuyu bilinçaltına iterek bastırma yoluna gitmektedir. Bu bakımdan, bütün hayatı boyunca birbirine karşı iki gücün arasında ve mücadele içindedir. İhtiyarladıkça, tıpkı kişiliğin gelişiminde olduğu

gibi bu durum daha da karmaşıklaşmakta ve paralelinde duygu ve bastırma düzeyinde artış görülmektedir. İç yapıdaki çelişkiyi çözmek yerine bastırma mekanizmasıyla tıkayan bir bakış açısını edinen insanın ruhu da "nevrotik" bir nitelik taşıyarak hastalıklı bir biçim almaktadır.

Ölüm korkusunun psikolojik açıdan bireyin tüm korku ve endişelerinin birleşme noktasında yer aldığını söyleyebiliriz.

Ölüm korkusunun bütün insanlarda var olan bir korku olduğu bilinmekle birlikte bunun sebepleri irdelendiğinde; ölümün bilinemezliği, dünya ve maddî imkânlardan mahrum kalma endişesi, ahiret hayatında karşılaşılabilecek ceza düşüncesi gibi etkenlerin kişiye ızdırap verdiği görülmektedir. Yine bu korkuyu; belirsizlik, bedeni kaybederek acı duyma, yalnızlık, yakınlarını, denetim gücünü ve kimlik duygusunu yitirme gibi endişeler tetiklemektedir. Ölüm korkusuna karşı geliştirilen psikolojik tepkiler, kişiden kişiye değişiklik gösterse de ölüm korkusu ve ölümsüzlük arzusu tüm insanlarda mevcut temel duygulardır. Tepkilerin farklılık göstermesini ise; yetiştirilme tarzı, sahip olunan maddi güç ve dolayısıyla ölüme yüklenilen mana gibi faktörler etkilemektedir.

"Sizler ölümle karşılaşmadan önce onu

arzuluyordunuz. Oysa onu görünce bakıp duruyorsunuz." [36]

Ancak ölüm korkusuna karşı inançsız insanların iki türlü psikolojik tepkileri söz konusudur.

Birincisi ***"Maskeleme"*** olup bu durumda kişi kendini, tamamen dünya meşguliyetine yönelterek, ölümü düşünmeye fırsat bulamaz hale getirir. Ancak bir taraftan, ölümün yine de gelecek olduğunu bilmektedir.

"Nerede olursanız olun ölüm size ulaşır; sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile!" [37]

İkinci savunma mekanizması "***Bastırma***"dır ve kişi yine ölüm düşüncesini bilerek şuur dışı bırakma, unutma eğilimindedir. Ölümü hatırlatacak her şeyden uzaklaşmakla birlikte dinlerin ekserisi ölüm konusunu işlediğinden bu durum kişinin dinsizliğine kadar varır. ***Bastırma*** kavramının esası, insanın kendi tabiatının gerçeklerinden olan ölümü inkârında yatmaktadır. Bu bakımdan insanın, "ölümsüzlüğü isteme", "kendinden başka bir şey haline gelme" gibi gerçekleştirme çabasında olduğu isteklerinin aslında "ebedi kalma" düşüncesiyle ilintili olduğunu görüyoruz. Bu, insanın; kendini duyurma, kendi dam-

---

[36] Âl-i İmrân, 143

[37] Nisa, 78

gasını dünyaya basma ve dolayısıyla da yaşamına bir *"değer"* kazandırma çabasından başka bir şey değildir. Bu durum bireyler için olduğu kadar, genel olarak tüm insanlık için de geçerlidir. Kişiyi böyle bir psikolojik sürece iten gerilimin nedeni ise; ruhun (ya da zihnin) *"ölümsüz"* niteliğine karşın bedenin ölümlü olmasıdır. Burada insan bir çelişkiyle daha karşılaşır; hayat tabiata dayanmakta fakat yine de tabiatın bir parçası olamamaktadır. Ruh ve bedenin zıtlığı; Allah Teâlâ'nın *"bir emrinden"* olan ruhun, ***"canlı olmayan bedenin yanında bir yabancı durumuna"*** düşmesi, nihayetinde ise ruh ve benliğinin ölümle gitmeleri olgusuna dayanır. Tabiatın bir parçası olan, sürekli beslenmesi gereken, zamanla bozulan, yaşlanan, çürüyen bir bedenin içine hapsedilmiş insan ruhunun, kendisinin de ölümlü olduğu gerçeğiyle yaşamak zorunda oluşu insan tabiatının da temelini oluşturur. *"**İnsanın asıl korktuğu, yok olup gitmek değil. Anlamsızlık içinde yok olup gitmek..**"* olduğundan, zihin; bilinçsiz de olsa bu sınırlanmışlığı aşmak, ölümsüzlüğe erişmek istemektedir. Bu yüzden insan, zamanla yok olup gitmeyeceğine, çürüyüp bozulmayacağına inandığı, böylelikle de kendisine ölümü aşabilecek bir araç sağlayan, kültürel simgeler oluşturmaya

çalışacaktır.

İnsan kimliğinin yapı taşlarından olan korku, engellenemez şekilde sürekli açığa çıkar. *"**En cesur insanlar bile korkar**"* ve ***"bilinmeyenden korkma insanın tabiatında vardır"*** mantığı ile sürekli irdelenen insana ölümün hakikatine inanmak daha kolay gelmektedir. Bastırılmış ölüm korkusu, insanı rahatsız ettiği gibi bilinç dışı bir unsur olarak şeytanî bir görünüme dönüşmekte ve vesvese, bunalım gibi psikolojik sıkıntılara neden olmaktadır. Ancak insan, ölümlü olduğu gerçeğini tam anlamı ile kavrayabilirse, bu onu diğer varlıklar arasından çekip çıkartır ve özgür kılar.

Ma'nî eri bu yolda
melûl*[38] *olası değil
Ma'nî duyan gönüller
hergiz ölesi değil
Ten fânîdir can ölmez
gidenler gene gelmez
Ölür ise ten ölür
canlar ölesi değil
Şol Hızır'la İlyas
Âb-ı Hayat içtiler
Bu birkaç gün içinde
bunlar ölesi değil

Yunus Emre k.s

---

[38] **Melul:** Usanmış. Bıkmış. Bezmiş. Mahzun

Ölümü kabullenme

Ölümü kabullenme realiteye geçiş değildir, aksine bu kabulleniş tüm realitenin onda yok oluşunu sağlamaktadır. Aslında ölümün realiteyle, varlığa neden-sonuç ilişkisiyle bağlı bulunuşundan başka, herhangi bir ilişkisi yoktur. Tüm imkânları kuşatan ölüm, bu imkânların yaşamasını sınırlandırır ve önlerine engeller koyar. Bu bağlamda ölüm var olmanın basit bir olumsuzluğudur.

Ölmenin gerçeğine ulaşan kişi; özgürlüğünü elde etmiş, kendi sınırlarını tefekkür edebilmenin verdiği rahatlıkla belirsizliklerden kurtulmuş ve böylece kendi zorunluluklarının da bilincine varmıştır.

İnsan, ölüm olgusunu tahlil ederken, ondan kaçma yahut ona karşı koyma gibi eğilimler gösterse de, genellikle fazla bir şey yapamayacağını da anlamaktadır. Bu anlayışa rağmen insanların ölümü unuttuklarını, hastalık yada çevrelerinde cereyan eden bir ölüm hadisesiyle, ölümün varlığını yeniden hissettiklerini görüyoruz.

Dünya hayatına gelmiş olan insan, ***"iradeli ayrılma"*** özgürlüğünü kaybetmiştir. Ayrılma yani ölüp dünyadan uzaklaşma arzusunu gerçekleştirmek istediğinde ***"intihar"*** etmesi gerekir. İntihar ise kabul edilmeyecek bir davranıştır. Normal yollardan beklenen ölüm de kişiyi sıkıntıya düşürmekte ve akıl sağlığını kaybetmemesi için zorunlu tedbirler almasını gerektirmektedir. Eğer ölüm isteminin sahibinin ancak Allah Teâlâ olduğunu kabul etmezse delirir veya inancını kaybeder. Kabul edince de kararan içini aydınlatacak bir ışık arar. Eğer bulursa ***"ölmeden önce ölür".*** Bir kez ölen kimse tekrar ölmeyeceğinden, bir sonraki hayatı tatmin seviyesine çıkarak hayatın geçiciliğini anlar ve psikolojik rahatsızlık tehlikesinden böylelikle uzaklaşır. Tedavi edici ışığı bulamayan, yaşadığı somut hayatın dışında bir hayatın daha olduğunu kabul etmeyen kimsenin akıl sağlığı tehlike altındadır. Ancak kalbin his-

setmesiyle açığa çıkan bir inanç olmadan, aklın sonsuzluk duyusunu sezmesi çok zordur. İnanç olmadan ölümle ilişkiye giren ruh, çaresizlik ile isyan ederek dengesini kaybeder. Kalbin tesiri olmadan sadece aklıyla kabullenirse de yine korkular içinde delirme tehlikesi söz konusudur. Kişinin bu çaresizliğinin tek çaresi ***"mahkûm olduğu aşkın güce"*** teslim olmasıdır. İnancın olmadığı yerde ölüm, tüm korkuların kaynağıdır. İnancın bu noktada tüm çıkmazları ortadan kaldırdığı inkâr edilmez bir gerçektir.

Dinlerin manevi tesirleri ve insanoğlunun korkularını yenmesinde en etkili faktörlerden olması, bununla birlikte bu inanç sistemlerine tabi olanların sayılarının dünya üzerinde her zaman çoğunluğu teşkil etmesi, yine inancın önemini açıklayıcı unsurlardır. Bu korkuların giderilmesinde, inancın hak ve batıl olmasının fazla aranmadığı ayrıca görülmektedir. Ölümlü olan insan yine de; görmediği ve aklı ile bağdaştıramadığı bir gerçeği kabullenmede çok zorlanır.

Henüz ölüm birden bire önüne çıkmadan, ölüm düşüncesiyle ciddi bir karşılaşma yaşayan kimsenin bunun neticesinde başlayan kabullenme sürecinde beş ayrı dönem söz konusudur.

1-İnkâr etme ve uzaklaştırma: Bu dönemde kişi ölümün yakın olduğunu inkâr etmektedir. İlk tepki ***"Hayır, ben değil, doğru olamaz!"*** biçiminde ortaya çıkmaktadır. Unuttuğu ölüm onu rahatsız etmeye başlamıştır. Çünkü ölüm dönüşü olmayan bir yolun başlangıcıdır. Rasûlüllah sallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki; ***"Ölüm korkunç ve ibret alınacak bir olaydır. Dolayısıyla herhangi bir cenaze gördüğünüzde ayağa kalkınız."*** [39]

"Ayağa kalkınız" şeklindeki ifadeyle cenazeye saygının ve beraberinde ***"eyleme"*** geçmenin gerekliliği anlatılmak istenmiştir. Cenaze, hayatımızın bir sona doğru ilerleyiş içerisinde olduğunu kesin ve net bir şekilde haber veren en önemli semboldür.

2-Öfke: Bu dönemde kişinin tepkisi; ***"Neden ben?"*** biçimindeki bir soruyla ortaya çıkmaktadır. Odak duygu öfke, haset ve küskünlüktür. Bu ölümün, iyi yada kötü ayırmadan herkesin başına geldiği gerçeğini unutan insanın kızgınlığının bir neticesidir. Fakat kaderde olacak bazı şeyler aslında herkes için aynıdır.

"Şüphesiz sen de öleceksin, onlar da ölecekler. Ey insanlar! Sonra siz, kıyamet

---

[39] Müslim, Cenaiz: 24; Ebû Davud, Cenâiz: 47

günü Rabbinizin huzurunda duruşmaya çıkacaksınız." [40]

Bu ayetlerde Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin de dünyayı terk edeceğinin haberi verilerek, insanların ölümle karşılaşmalarının kaçınılmaz bir son olduğu anlatılmıştır.

3-Pazarlık: Bu süreçte kişi Allah Teâlâ ile durumuna çare olabileceğini düşündüğü doktor ya da başka kimselerle pazarlık ederek ölümü ertelemeye çalışılmaktadır.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular ki:

"Âdemoğlu ihtiyarladıkça onda iki şey gençleşir: Mala karşı hırs ve hayata karşı hırs". [41]

Uzun bir hayatı elde edebilmek için gayretler yaşın ilerlemesiyle birlikte artmakta ve bu durumu dizginlemek ise mümkün olamamaktadır.

4-Depresyon: Bu dönemde kişi artık ölümlü olduğunu inkâr etmez fakat öfkenin yerini depresyon almıştır. Kişi kendine

---

40 Zümer, 30-31

41 Buharî, Rikâk 5; Müslim, Zekât 115, (1047); Tirmizî, Zühd 28. (2340), : İbnu Mâce, Zühd 27, (4234).

farklı türden kurtarıcılar aramaya başlar. Sağlığına yeniden kavuşmak için; spor yapmayan biri iken spor yapmak, dindar olmadığı halde dine sarılmak, kendini beğenen bir kişi iken kutsal kişilerin etrafında bulunmak vb. şekillerde tepkiler ortaya koyarak kimlik kaybına veya değişimine uğrar. Bu nedenle *"hazırlayıcı"* depresyon ile "***tepkici***" depresyonu birbirinden ayırmak gerekir. Ölüme engel olabilme duygusuyla bu tür davranışlar sergileyen kişi, depresif durumların giderilmesi için başvurulan her şeyin, çözüme engel olacağı korkusuyla nevrozlar yaşar.

5-Kabul etme veya red etme: Bahsettiğimiz diğer 4 duygusal sürecin de üstünde bir yoğunlukta yaşandığı bu son dönemde kişi yaklaşan sonu derin derin düşünmektedir. Duygusal bir boşluk içerisinde kararsızlaşırken inançları sarsılmakta yahut kuvvetlenmektedir. Bu başkalaşım dönemi, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem'in bazı hadislerinde en güzel şekliyle açıklanmaktadır.

"Sizden birinin yaratılışı, annesinin karnında kırk günde cem olur. Sonra bu kadar müddette "alaka" olur. Sonra bu kadar müddette "mudga" olur. Sonra Allah Teâlâ bir meleği dört kelimeyle gönde-

rir: (Bu melek) rızkını, ecelini, amelini, şaki [42] *veya said* [43] *olacağını yazar, sonra ona ruh üflenir.*

Kendinden başka ilah olmayan Zat'a yemin olsun, sizden biri, (hayatı boyunca) cennet ehlinin ameliyle amel eder. Öyle ki, kendisiyle cennet arasında bir arşın [44] *mesafe kaldığı zaman ona yazısı galebe çalar ve cehennem ehlinin ameliyle amel ederek cehenneme girer. Aynı şekilde sizden biri (hayatı boyunca) cehennem ehlinin amelini işler. Kendisiyle cehennem arasında bir arşın mesafe kalınca yazısı ona galebe çalar ve cennet ehlinin amelini işleyerek cennete girer."* [45]

Bu hadisi şerifin ifade ettiği gibi; senelerce edinilen menfi yada müspet kazancın ölüm korkusuyla son anda hiç umulmadık şekilde kişinin durumunu değiştirebilmesinin söz konusu olduğu görülmektedir. Yine Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem

---

42 **Şaki:** (Şekavet. den) Haydut. Yol kesen. Haylaz. * Her çeşit günahı işleyebilen.

43 **Said:** Günahsız. Güzel insan. Yukarıdaki temiz toprak, pislikten uzak pâk toprak..

44 **Arşın:** 68 santimetreye denk olan eski bir uzunluk ölçüsü

45 Buharî, Kader 1, Bed'ü'l-Halk 6, Enbiya 1, Tevhid 28; Müslim, Kader 1, (2643); Ebu Davud, Sünnet 17, (4708); Tirmizî, Kader 4, (2138).

buyurdu ki;

"Kul (bazen), Allah'ın rızasına uygun olan bir kelamı, ehemmiyet vermeksizin sarf eder de Allah onun sebebiyle cennetteki derecesini yükseltir. Yine kul (bazan) Allah'ın hoşnutsuzluğuna sebep olan bir kelimeyi ehemmiyet vermeksizin sarf eder de Allah, o sebeple onu cehennemde yetmiş yıllık aşağıya atar." [46]Bu hadisi şerifler bize, ölüm hakikati üzerindeki gaflet perdesinin ne gibi sonuçlar doğurabileceğini göstermektedir.İnsana, ölüme hazırlanma düşüncesi çoğu zaman ölümün gerçeğinden daha çok azap vermektedir. Ölüm düşüncesinin acılığı bizim onu kurcalamamızdan kaynaklanmakta ve sürekli yüzleştiğimiz ölümün varlığı bizi rahatsız etmektedir. Fakat aslında hayatta ölümden daha kötü birçok musubet vardır. Ölüm herkes için olmasa da iyi olanlar için korkulmayacak, çoğu zaman aranacak, pek emin olunacak bir yurttur.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz, tutulduğu ateşli hastalığın artması üzerine, son günlerini Hz. Aişe radiyallâhü anhanın yanında geçirmektedir. Bir an olsun biricik babasının yanından ayrılmak istemeyen ciğerparesi Hz. Fatıma

---

[46] Buharî, Rikak 23; Müslim, Zühd 49, (2988); Muvatta, 4, (985); Tirmizî, Zühd 10, (2315).

radiyallâhü anha, o gün Efendimizin çektiği acının daha da fazlalaştığını hissederek,

"Vâh babacığım! Ne kadar çok acı çekiyorsun!" demiş ve gözyaşlarını tutamamıştı. Bunun üzerine Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem,

"Üzülme kızım. Baban artık sıkıntı çekmeyecek," diyerek teselli etmişti. Sonra kendisine yaklaşmasını istemiş ve kulağına bir şeyler söylemiş bu kez Hz. Fâtıma radiyallâhü anhanın ağlaması daha da artmıştı. Tekrar yaklaşmasını isteyerek yine kulağına bir şeyler fısıldamış, bu defa yüzünde tebessüm belirmişti. İlkin artık Allah Teâlâ'ya kavuşma anının yaklaştığını haber vermiş, ikincisinde ise O'na en önce kavuşacak kişinin Hz. Fâtıma radiyallâhü anha olacağını kendisine müjdelemişti.

Sonraki saatlerde ise, şehadet parmağını semaya kaldırarak *"Allah'ım! Beni Refîk-i A'lâ'ya ulaştır."* diyerek Allah Teâlâ'ya ruhunu teslim etmişti. O'nun arkasından şiirler söyleyen bu biricik ciğerparesi, beş buçuk aylık bir hasretten sonra günden güne erimiş bir mum misali tükenip-bitmiş ve yeniden ebedî bir hayata doğmak, Sevgililer Sevgilisi'ne kavuşmak üzere, hayata gözlerini yummuştu.

O gün; gökyüzünün ufukları bozardı.
Gün ortasında, güneşin ziyası köreldi.
Evvel zamanların ve sonraki vakitlerin,
kâinatı karardı.
Rasülün gidişinden sonra dünya,
Hüzün ve kederden
bir kum yığınına döndü.
Artık şimdi;
Doğuların ve Batıların bütün şehirleri
Ona ağlasın!
Mudar ve Yemen'in bütün kabileleri
matem tutsun.
Üzerime öyle musibetler döküldü ki;
Bu elemler,
gündüzlerin üstüne dökülseydi,
Nurlu gündüzler,
simsiyah gece kesilirdi...
Ey, Rabbinin davetine icabet eden
Babam!
Ey, Makamı Firdevs Cennetlerinde olan
Babam!
Ey, Cebraile vefat haberini verdiğimiz
Babam!
Ey, benim aziz Babam!
Sana Rabbinin daveti!
Ey, benim aziz Babam!
Yerin Firdevs Cenneti
Ey, benim aziz Babam!
Derdimizi ancak Cebrail'e yanacağız!

Hz. Fâtıma aleyhisselâm

Ölümü karşılama

Dünyaya geldiğimiz gün bir yandan yaşamaya, bir yandan ölmeye başlarız. Yaşadığımız her an, hayattan eksilmiş, harcanmış bir andır. Öyleyse hayatın içinde olan, ölümün de içinde demektir.

Ölümlü bir insanın bütün zevkleri de ölümlü olacağına göre bu ölümden sonra başka bir hayatın başlayacağına işarettir. Ölüm, uzun yada kısa, yaşanmış bir hayatın bitişinin habercisidir. Bu dünyaya kendi isteğimizle gelmediğimiz gibi ölüm de isteğimize göre olmayacaktır. Ölümden kaçmanın aslında kişinin kendi kendinden kaçması olduğu gerçeği unutulmamalıdır.

Ölüm hususundaki bilinç düzeyinin ki-

şiden kişiye farklılık göstermesi yine farklı düşünme biçimlerinin oluşmasına neden olmuştur.

1-Hayatının sürmesi ya da bitmesi: Bu düşünce biçimine sahip kişinin yorumlarında çoğunlukla dini inançların etkisi söz konusudur. Örneğin, *"**Ölüm bu dünyadan bir başka dünyaya geçiştir**"* ya da *"**öldüğüm zaman ruhumun ebedi olacağını düşünüyorum**"* … vb.

2-Düşman olarak ölüm: Kişi ölümü, hayatı ve ilişkileri sona erdiren bir ezeli düşman, kötü bir son olarak görür.

*"**Bugün ya da yarın hastalık ve ölüm sevdiklerime yahut bana ilişecektir; geriye yalnızca kokuşmuş beden kalacaktır. Ne tür olursa olsun, çabalarım er ya da geç unutulacak ve yok olacaklardır. Öyleyse bu çaba niçin?**"* şeklindeki düşünüş tarzları kendi içinde tutarlı görünse de inanç ve yapıcılık hususunda yetersiz olmakla birlikte kişide kaos oluşturarak vahim sonuçlara neden olabilecek niteliktedir.

3-Birleşme ya da ayrı düşme: Burada kişi ölümü daha önce ayrıldığı birine kavuşma yahut sevdiği birinden ayrılma olarak algılamaktadır.

4-Ödül ya da ceza: Kişi ölümü, dünyadaki yaşantısının durumuna göre iyi veya kötü bir varoluş, bir geçiş olarak görmektedir. Kişi, Allah Teâlâ'nın koyduğu; dünya hayatının sonlu olması ve karşılığında başka bir hayatın kazanılması gibi kurallarla bağlantılı olarak ölümü sevinç ya da sıkıntı duyarak algılar. Kur'ân-ı Kerim' de buna işaret eden ayetler bulunmaktadır.

" Ve her nefs, ne yapmış ise kendisine (karşılığı) ödenmiştir ve o (Hâlik-ı Hakîm) yapar olduklarını çok iyi bilendir." [47]

"Ve siz ancak Allah Teâlâ'nın rızası için infakta bulunursunuz. Ve hayırdan her ne infak ederseniz size karşılığı ödenir ve siz zulme uğratılmayacaksınız." [48]

---

[47] Zümer, 70

[48] Bakara, 272

Ölümü temenni

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular:

"Sizden hiç kimse, maruz kaldığı bir zarar sebebiyle ölümü temenni etmesin. Mutlaka bunu yapmak mecburiyetini hissederse, bari şöyle söylesin: "Rabbim, hakkımda hayat hayırlı ise yaşat, ölüm hayırlı ise canımı al!"[49]

İslâm akidesine göre, ecel, dua ve temenni ile değil, kaderle bağlıdır. Kişinin eceli gelince, istese de istemese de, ne uzar

---

[49] Buharî, Merdâ 19, Da'avat 30; Müslim, Zikr 10, (2680); Tirmizî, Cenâiz 3, (971); Ebu Davud, Cenâiz 13, (3108, 3109); Nesâî, Cenâiz 1, (4, 3)

ne kısalır. [50] Şu halde ölümü temenni etmemenin gerekliliği ahlâki yönden ve müminlik edebi açısından önemlidir. Bu açıdan ölümü temennî etmede iki mühim ahlâkî özür bulunmaktadır.

1) Kadere karşı bir itirazdır.

2) Gayesi kişiyi çeşitli hallerle imtihan olan hayat vazifesinden kaçmak ruhen yıkıma neden olan bir miskinliktir.

Kur'ân-ı Kerim, maldan, candan, meyvelerden eksiltmeler, musibetler ve korkularla imtihan edilmek üzere insanın yaratıldığını bildirmekte [51] bu imtihanı kazanmak için sabır tavsiye etmektedir.

Ölüm ise tüm bu imtihanların sonlandığını ve artık kaçırılan bu fırsatın iyi değerlendirilip değerlendirilemediği hususundaki son durumunu insana acı bir şekilde haber vermektedir.

Ancak ölüm her yerde aynı olmakla birlikte fakir ve zayıf insanların ölüm düşüncesine daha çok katlandıklarını görürüz. Dünya onlara fazla bir şey vermeğinden kaybedecekleri çok şeyleri yoktur.

---

[50] Yunus 49, Nahl 61

[51] Bakara 155, Mülk 2

Ölümle yüzleşme

Ölüm, insanın varoluştan yokluğa veya başka bir yere sürgün edilmesi, fiziksel ayrılığın nihai gerçekliğine varmasıdır. Ölümsüzlük varsayımı ahlaki çerçevede yaşayan kimse için zorunlu bir olgudur. Dünyaya belli bir müddet için konumlandırılmış insanın yaşıyor olduğu an içerisinde bu anlayışa erişmesi en önemli görevidir. Ölümle yüzleşmenin iki temel faydası vardır:

Birincisi: Ölümle yüzleşen ve ölümden korkmamayı öğrenen kişi, artık hiç bir şeyden korkmaz. Her durumda ölümün varlığı aklında olan kişi huzuru bulmuş demektir.

Hz. Ali kerreme'llâhü vechenin ***"Ha ben ölümün üzerine gitmişim ha ölüm benim üzerime gelmiş, umursamıyorum!"*** [52] şeklindeki ifadesi ölüme hazırlıklı bir hayat yaşayan kimsenin halini en güzel şekilde yansıtmaktadır. Bu hal, ölüm korkusuyla yüzleşen kişinin, kaçınılmaz bir son olan ölümü değil kendisini daha üstün tuttuğunun işaretidir.

İkincisi: Ölümü düşünen kişi, hayatın kıymetini daha iyi anlar. Aslında hayatı kıymetsiz ve anlamsız hale getiren, hiç ölmeyecekmiş gibi ve hedefsiz yaşamaktır.

"Dünyaya çivi çakmak" deyiminin ifadede ettiği yanıltıcı hisle oluşarak, yine "vur patlasın çal oynasın" şeklindeki mantıkla bir silsile halinde devam eden yanlışlar, böylece günübirlik yaşamaya başlayan kişinin hayatını amaçsız, anlamsız bir koşuşturmacaya çevirir. Oysa ölümü düşünen ve hayatının sınırlı ve geçici olduğunu hisseden kişi, kendisine; ***"peki ben niçin yaşıyorum, hayatımın amacı nedir?"*** sorusunu sormakla birlikte, hissederek yaşamaya ve anlamlı bir hayat sürmeye başlar. Sonsuz nimetler içinde ölümün dahi bir nimet olduğunu anlayarak kaybedeceği

---

[52] Beydâvî, Nâsıruddîn Ebû Saîd eş-Şîrâzî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl,* İstanbul, ts., I, 76. (GÜLER)

şeylerin, kaybedilme anı gelmeden şükür ehli olmak yolunu tercih eder.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

"Namaz kıldığında son namazınmış gibi kıl.

Sonradan özür dileyeceğin bir şeyi söyleme.

İnsanların elindeki şeylerden ümidini kes, bir beklenti içerisine girme," [53]

---

[53] Cami'ul Ehadis; 1:419, Hadis No: 802

Ölümü unutma

Unutma, bilgilerin depolanmasının pasif bir yan etkisi değil, güçlü rahatsız edici şeyleri bastırmak için çalışan kontrol mekanizmalarının bir sonucudur. Bir fikre odaklanmak için, yanlışa götürecek düşüncelerin zihnimize girişini kontrol etmemiz gerekir. Bazen unutmanın düşüncelerimizi ele geçirmesini önlemek için çabalarız. Bazen de hatırlatıcılarla karşılaştığımızda, istenmeyen şeyi düşünmemeye, başka olaylara odaklanmaya çalışırız. Bu nedenle bazı bilgileri duyguların tesiri olmaksızın değerlendirebilmede zorlanırız.

Bir yönden faydalı gibi görünse de unutma, bazı hayati noktalarda kişinin

zararınadır. Unutmaya çalıştığımız şeylerin başında gelen ölüm, insanın zihnindeki bir kavram olarak içerisinde bilinmezlik ve acıyı barındırdığından kişinin bastıma mekanizmasını harekete geçirmektedir. Ölümün kapalılığı, bu konudaki bilginin azlığı ve depresif [54] duyguları çağrıştırması ölüm gerçeğini unutmaya çalışmamızdaki diğer etkenlerdir.

Bellekte depolanan bilgiyi nasıl unuttuğumuza dair çeşitli teoriler bulunmaktadır. Unutma gerçeğinin altında yatan durumları açıklamaya çalışan bu teorilerden en çok bilinenleri ***silinme ve bozucu etki***dir.

Silinme etkisi teorisine göre; bilginin silinmemesi için tekrar edilmesi gerekmektedir, aksi takdirde bilgi zamanla kaybolacaktır. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

"Lezzetleri yıkan ölümü çokça hatırlayınız." [55]

---

[54] **Depressive:** Kasvet verici, kasvetli; durgunluk sebebi olan.

[55] İbn Hibban, IV, 281, 282, h.n.: 2981, 2982, 2983, 2984 Ebu Seleme'nin Ebu Hureyre'den Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimize merfu olarak kaydettiği bir rivayettir. Son rivayette ise "Ölüm" lafzı fazladan zikredilmiştir el-Albâni Sahihu'l-Cami, s.2648 h.n.: 1211 de sahih olduğunu belirtmiş İbn Vehb İbn Hibban

Bozucu etki teorisine göre ise; unutma, bellekteki bilgilerin rekabeti sonucu birbirlerini engellemeleri nedeniyle oluşmaktadır.

Ölümü unutan kişi kendi Narsizm [56] in etkisi altındadır. Boş benliğinin kendine mabet edindiği tehlikeli labirentlerine, kendi benliğine hapsolmuştur. Aslında biraz daha derinden bakıldığında narsizmin kökeninde kişinin kendine olan sevgisi değil, kendine olan nefreti yatar. Bir gün ölecek olduğuna dair bilgi bilinçaltında mevcut kişi, ölümlü olduğunu hatırlamanın verdiği sıkıntı ile özgüvenini kaybedip kendine karşı saldırgan olacaktır.

Narsizmi gösteren; benmerkezcilik, ötekileri nesneleştirme ve güdüleme, gurur,

---

ve el-Bezzar tarafından nakledildiğini belirtmiştir.

[56] Narsisizm: Narsisizm veya özseverlik, kişinin kendisine duyduğu cinsi arzu, kabaca tabirle kişinin kendisine aşık olması olarak tanımlanan bir terimdir. Farklı tanımları ve kullanımları mevcuttur. Sigmund Freud Narsizmi **'Dış dünyadan soyutlanan libidonun (cinsel enerji) egoya (ben) yönlendirilmesi'** şeklinde açıklamıştır. Yani libidonun büyük bir depoda toplanır gibi egoda toplanması ve daha sonra nesnelere yönlendirilmesi; fakat kolaylıkla tekrar soyutlanarak egoya yönlenmesi durumudur.

gösterişlilik, başarıya bel bağlama... vb. tutumlar göz önüne alındığında unutmanın da kişinin narsist duygularının tesiriyle gerçekleştiğini söylemek abartılı olmaz. Narsizm, ölümü unutmuş benliğin hastalıklı bir yapısıdır. Bu hastalıklı durumdan kurtulmanın yegâne yolu insanın bilincine has ***sonluluk farkındalığının*** etkinleştirilmesidir.

"Hz. Ebu Bekir radiyallâhü anh;

"Ey Allah'ın Resûlü, saçların ağardı, yaşlandın" dedi. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem

"Beni, Hûd, Vakı'a, Mürselât, Amme ve İze'ş-Şemsü Küvviret sureleri ihtiyarlattı" *cevabını verdi."* [57]

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin ***"Beni şu sureler.. ihtiyarlattı"*** buyurması o surelerdeki muhtevanın kendisini fazlaca düşündürüp, ağzının tadını kaçırdığını ifade etmek içindir. Zira zikredilen bu sureler, ölümü, yok olmayı, eski milletlerin başına gelen belâları ve bilhassa kıyamet hallerini haber vermekte, insanın hakiki istikbalinde başına gelecek dehşetli hadiseleri safha safha anlatmaktadır. Gerçek iman sahipleri onları düşündükçe Ehl-i Dünya gibi neşeli, eğlenceli olamaz. Nitekim Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem

---

[57] Tirmizî, Tefsir, Vâkı'a, (3293)

"Benim bildiğimi bilseniz az güler çok ağlardınız"[58] buyurmakta, hayatın fâni zevklerine olan bağları zayıflatmak, kırmak için ölümü çokça hatırlamayı tavsiye buyurmaktadır.

Yine Hz. Ali kerremallâhü veche, insanları ölüm gelmeden önce gerekli hazırlıkları yapmaları konusunda uyarmaktadır. ***"Sizden amel işleyen, eceli dolup ölüm anı gelmeden, can boğaza dayanmadan, iş işten geçmeden ve henüz vakit varken kendisine verilen sürede yapacağı iyi işleri gerçekleştirsin. Kendisi için hazırlık yapsın ve ayrılık yurdundan, ikamet edeceği yer için azığını hazırlasın".***[59]

---

[58] Ebu Zerr radiyallâhü anh anlatıyor: "Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular ki:

"Ben sizin görmediğinizi görür, işitmediğinizi işitirim. Nitekim sema uğuldadı, uğuldamak da ona hak oldu. Semada dört parmak sığacak kadar boş bir yer yoktur, her tarafta Allah'a secde için alnını koymuş bir melek vardır. Allah'a yemin olsun, benim bildiğimi siz bilse idiniz az güler, çok ağlardınız, yataklarda kadınlarla telezzüz etmezdiniz, yollara, çöllere dökülür, (belanızı defetmesi için) Allah'a yalvar yakar olurdunuz."

[Ebu Zerr radiyallâhü anh ilâve etti:] ***"Keşke sökülen bir ağaç olsaydım."*** [Tirmizî, Zühd 9, (2313); İbnu Mâce, Zühd 19, (4190).]

[59] AKSU, Ali, **Nehcü'l Belâğâ'da Hz. Ali'nin**

"Allah'ın kulları! Hesaba çekilmeden önce nefislerinizi hesaba çekin; zorla sürüklenip alınıp götürülmeden, ölüm gelmeden önce sizden istenene tabi olun, Allah'ın dini üzere yaşayın".[60]

Hz. Ali kerremallâhü veche, yine bu konuyla ilgili olarak;

"Çağrılmadan önce kulaklarınıza ölüm çağrısını duyurun (Ölmeden önce ölünüz)" diyerek her zaman ölümü hatırlamanın gerekliliğini ifade etmiştir.

Ölümü unutmanın menfi bir etkisi söz konusu olmakla birlikte müspet hikmetleri de bulunmaktadır. Unutma mekanizmasının insanın ruhi sisteminde bulunması bize unutmanın, Allah Teâlâ'nın isteği doğrultusunda bir yaratılış hikmeti olarak gerçekleştiğini göstermektedir. Niyazî-i Mısri kaddese'llâhü sırrahu'l azîz bu konuda şunları söyler.

"Hz. Süleyman aleyhisselâm halkın gaflet ve unutkanlığından şikâyetçi oldu. Allah Teâlâ bunların kalplerine ölüm gussası [61] musallat kıldı. Dağa ve sahralara dağılıp mağaralara girdiler. Bütün âlem ve bu hoş tavır nefsi nefsi olup anası evlâdını, koyun

---

Bazı Tavsiye Ve Uyarıları *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, XII/2 - 2008, 35-54*

[60] A.g.e

[61] Gam, keder, üzüntü,

kuzusunu terk ve her biri ibâdat-ı Hakk'a yapıştılar. Nizam ve intizam kalktı. Süleyman aleyhisselâm gördü ki nübüvvet ve sultanlık ve cümle saadetler ki kendine verilmiştir, hepsi şeytanın (verdiği gaflet) sayesinde imiş.

Süleyman aleyhisselâmın san'atı zembil örüp satmak idi, kimseler almaz oldu. Böyle olunca Süleyman aleyhisselâm yüzünü secde-i Rahman'a koyup itti:

"Ey Bâri-i Hüdâ senin her işin bir hikmete mebnî (dayanmakta) imiş, ben kusur eyledim.

Senden sana niyazım budur ki şeytanı (gafleti) ***salıver. Herkes işi ile ile meşgul olsun."*** dedi. Hak Teâlâ da izin verip hemen şeytan (gaflet ve unutma) kurtulup serbest bırakıldıkta herkes acaba evimizden bir şeyimiz gaip oldu mu? dediler.

Divân-ı saltanat ve nübüvvet yine kuvvet buldu. Şeytanın (verdiği gaflet ve unutkanlık) cümle mahlûkat ve insanın maslahatı görülsün içindir."

Unutma kavramına bu zaviyeden bakıldığında durumun ayrı bir boyutunun daha olduğu görülmekte ve dünya hayatının ikbali için unutmanın istenilen bir faktör olduğu anlaşılmaktadır. "Bu dünya bin birlikleri içerisinde sarılı bir gül goncasıdır" hikmetinden yola çıkarak bu çelişkili

durum üzerinde düşündüğümüzde burada da yine zıtlıkların birliği sağlayıcı unsurlar olduğunu görüyoruz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

"Eğer siz hiç günah işlemeseydiniz, Allah Teâlâ hazretleri sizi helak eder ve yerinize, günah işleyecek (fakat tevbeleri sebebiyle) mağfiret edeceği kimseler yaratırdı." **[62]**

Bu hadisi şerifin diğer bir karşılığı ise şu şekildedir;

"Beklenen şu yedi şey gelmeden amellere koşuşun; her şeyi unutturan fakirlik, azdıran zenginlik, bünyeyi bozan hastalık, tüketen, eriten ihtiyarlık, yakaya yapışan ölüm ve bu beklenenlerin en kötüsü olan Deccâl.

Kıyamet ise; daha dehşetli ve daha acıdır." [63]

İnsanın gaflet ve unutmada sınırları görecelidir fakat Allah Teâlâ'nın rahmet sıfatı geniştir. Bu, Allah Teâlâ'nın bizlere kıyamet günü "Rabb" lık özelliğinin geniş rahmetiyle muamele edebilmesi içindir. Celal sıfatının cemal sıfatına galibiyeti mu-

---

[62] Müslim, Tevbe, 9, (2748); Tirmizî, Da'avât 105, (3533)

[63]Tirmizi (2306) Hâkim(4/516) Beyhaki Şuabul İman(10572) Cem'ül Fevaid(9672) Ramuzül Ehadis(3038) Camiüs Sağir (3121)

hakkak olup bütün yaratmış olduğu mükemmel kâinatı bir emri ile yok edebilecek güce sahiptir. Âdil olan Allah Teâlâ hesap günü hesapların sonucunda dilediği şekilde hükmetme yetkisine sahiptir. Allah Teâlâ, kendisine mecburiyetler bulunmadığı halde rahmet sıfatının gereği, koyduğu sınırları dilerse değiştirir. Bu durum bize beşeriyetin de zihninde Allah Teâlâ'ya karşı katı bir mecburiyet şartlanmasının olmaması gerektiğini göstermektedir.

Ölüm duygusu insanı sürekli ayık tutacak kuvvette bir etken iken beşer olmamız hasebiyle zuhur edecek bir kısım durumların daha bulunuşu, bizim noksanlıktan ve "kusursuzluk" özelliğinden münezzeh olmadığımıza işaret etmektedir.

Ölüme bakış

Olaylardan çıkarılan sonuçlar, kişinin bakış açısına göre değişiklik gösterir.

"İki insan aynı manzaraya iki ayrı perspektiften bakmaktadır. Manzara birdir, ama onların gördüğü aynı değildir. Biri ötekine gördüğünün yanlış olduğunu söylerse bunun bir manası olur mu? Elbette olmaz. Her ikisinin gördüğü de gerçektir. Yanlış perspektif, kendi görüşünün tek doğru görüş olduğunu söylemektir. Yanlış olan ütopyadır, hiçbir gerçeğe dayanmayan hayalî bakıştır. Her hayat, kâinata kendi açısından bir bakıştır. Bu ferdî bakışları bir araya getirerek mutlak ve topyekûn gerçeğin kumaşını dokuyabiliriz."

Ölüm korkutucu olmasına karşın sadece bir anda olup biten bir şey değildir. Aslın-

da her gün, her an ölüp ölüp dirilmekteyiz. İbadetler bile ölümün sürekli yaşandığı hallerdir. Hırsla kazandığımız maldan Allah Teâlâ'nın emri yahut rızası için vazgeçer ve onu zekât yoluyla öldürürüz. Türlü şekillerde kopan ya da ayrılan her parçamızla yine biz ölmekteyiz. Oruçta isteklerimiz, hacda mantığımız, namazda benliğimiz ölür. Savaşta başarması zor bir görevi bir nevi intihar olan ölümü göze alırız. Mazlumun zalim karşısındaki sabrı da bir nevi intihar olup âdilikten ulviliğe yükselen ölümüne bir fedakârlıktır. Zulme başkaldırışta perişan duruma düşeceğini, yerini yurdunu kaybedeceğini bildiği halde davası için "kutsal bir intiharı" gerçekleştirme gücünü kendinde bulan kişi de yine ölmeden önce ölenlerdendir.

Saydıklarımıza daha birçok şey ilave edebileceğimiz gibi tüm bunlar aslında bizim ölümü dolaylı olarak birçok defa kabullenişimizdir. İnsan, benliğinden kurtulmak için ***"ölmeden önce ölünüz"*** düsturunun gerektirdiği bir eylem olarak her şeyden vazgeçebilmeli ve bu vazgeçişin sırrıyla anlaşılan aşkın güce yaşarken teslim olabilmelidir. Kişi böyle ulvi bir tercih sonucunda içtimai hayatta birçok tepkiyle karşılaşacaktır. Bu kimseler için Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de; ***"fakat o, dünya-***

ya meyletti ve hevesine uydu. Durumu, üstüne varsan da, kendi haline bıraksan da, dilini sarkıtıp soluyan köpeğin durumu gibidir. İşte ayetlerimizi yalan sayan kimselerin hali böyledir.." [64] *buyurmuştur.*

Allah Teâlâ'nın ayetlerini unutan ve kabullenmeyenler için köpek benzetmesi çok manidardır. Bu insanlar "cynic'ler [65] den olmakla birlikte belli ölçüde sinikal davranış zarar vermeyebilir. Bu bizim daha iyi düşünmemizi, peşin hükümlerden kaçınmamızı ve bilhassa her türlü yalandan kurtularak gerçeği görmemizi sağlayabilir. Fakat bu ayette inkâr ve itiraz eden insan

---

[64] Â'raf, 176

[65] Eski Yunanistan'da bazı İnsanlar, fert hürriyetinin kapsadığı sahayı daha da genişleterek rahatlık ve zenginliğe de sırt çevrilip dudak bükülmesi gerektiğini savunmağa, çalışma ve gayretlerini böylesine maddi gayretlere hasredenleri küçümsemeğe, onlarla istihzaya bağladılar. Onlar beşeriyete itimat etmiyor, insanların her iş ve davranışlarında her zaman kendi çıkar ve menfaatlerini ön planda tuttuklarına inanıyor, insanın asil ve ulvî gayeler peşinde de koşabileceklerine inanmıyorlardı.

Atinalıların bu kelime ile köpeklerin hırlayışı arasında benzerlik bulunduğunu göstermesine dikkat eden eski Türkler, bunu ***"kelbî"*** diye Türkçeleştirmişler. Kelimenin sıfat şekli: ***Sinikal***

için köpekleşme terimi kullanılmış olup bu nedenle ölümü kabullenemesek bile öleceğimizi bilmeli ve ansızın gelecek ölümden önce ölmeye alışmalıyız.

Aslında bu ölümler için isteklerimizin intiharıdır diyebiliriz. İntihar gerçekte olumsuz bir kavram iken burada; kendimizi aşkın bir güce karşı isyan etmekten kurtuluşun bir yolu olarak kendi gerçek tabiatımıza teslimiyet göstermenin adî olmayan bir biçimi; ***"kutsal intiharımız"*** dır.[66]

"Her kim Allah'a ve rasülüne hicret etmek maksadıyla evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse, kuşkusuz onun mükâfatı Allah'a düşer.

---

[66] İntihar gerçeği ile doğrudan veya dolaylı olarak ilgilenen herkes, kendi bakış açısından hareket ederek bir tanım yapmaya çalışmıştır. Yani konuyla ilgilenen kişi sayısı kadar çeşitli intihar tanımları vardır. Fakat bu tanımların çoğu, dikkatlice bakıldığında, ya dar kapsamlı ya da tanımı olamayacak kadar geniştir.

İntiharı anlamak oldukça güçtür. Bunun kuşkusuz tek nedeni insanların içinde yaşadığı uçsuz bucaksız ruhâni denizdir. Her insan olaylar karsısında farklı tepkiler verir, farklı duygulara kapılırlar. Ve tüm bunların tek bir açıklaması ne yazık ki olamaz. Kendini katletme, kendini öldürme anlamına gelen intiharın tanımı, hayli tartışmalara yol açmıştır.

Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir." [67]

İnsanın kendisi için dünyada kalıcı hiçbir hedef seçmeyen, kendini herkes gibi öleceğini hissetmekle mesut olmasıdır. Dünyada kalıcı hiçbir hedef seçmeyen, ölümlü oluşunu hissetmekle mesut olan kimse bu dünyada bir yolcu olduğunu anlamıştır. Yolu uzun ve tehlikeli olmakla beraber biteceğini tefekkür ederek isteklerinden vazgeçer.

Düşünmeme gafletinden uzaklaşarak kendi fikri yalnızlığına çekilen kişi herkes gibi olmamayı göze almıştır. İşte bu ***"kutsal intiharı"*** başaran kimse dünyaya güzel bakmaya başlar. Artık yaşayan bir ölü gibidir ve aşırı sinikal davranışlardan kurtulmuştur. İtiraz etmek için itiraz etmez ve Allah Teâlâ karşısında boyun büker durumdadır.

---

[67] Nisa, 100

Sonsuzluğa bakış

Allah Teâlâ buyurdu ki;

"Ehl-i kitap ve müşriklerden olan inkârcılar, içinde ebedî olarak kalacakları cehennem ateşindedirler. İşte halkın en şerlileri onlardır.

İman edip sâlih ameller işleyenlere gelince, halkın en hayırlısı da onlardır.

Onların Rableri katındaki mükâfatları, zemininden ırmaklar akan, içinde ebedi olarak kalacakları Adn cennetleridir. Allah kendilerinden hoşnut olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır. Bu söylenenler hep Rabbinden korkan (O'na saygı gösterenler) içindir." [68]

---

[68] Beyyine, 6-8

Ölümden sonra hayatın varoluşu düşüncesinin bütün dinlerde mevcut olduğunu görüyoruz. Dinlerin, ilâh inancından sonra en çok üzerinde durdukları konu; ruh yada bedenin ölümsüzlüğü, öldükten sonra yeniden dirilme ve sonsuz hayatın nasıl olacağı meselesidir.

Yaratılmışlık zümresi içinde olan her şey esas itibariyle sonludur. Bu nedenle ahirette kazanılacak *"**sonsuz hayat**"* inancınıda bir sembol olarak düşünmeliyiz. Sonsuz olan tek şey ise Allah Teâlâ'dır. Belki *"**Sonsuz hayat**"* yokluk şokunun yol açtığı kaygıları bertaraf etmek isteyen Allah Teâlâ tarafından insana lutfedilmiş ihsanıdır. Çünkü insan için yok olmak katlanılabilir bir durum değildir. Sürekli tetiklenen bir ölüm korkusu insanı çaresizlik içinde bırakacak ve bu nedenle isyanı ölçüsünde inkârı da artacaktır. ***"Sonsuz hayat"*** inancı, hayatın genel olarak anlamsızlığının ortaya çıkardığı sorunlara bir cevap niteliğindedir. Bu bağlamda varoluş sorunsalıyla ilgili "**belirsizlikleri**" yine varoluşun sınırsız bir devamının olduğu düşüncesi ve "**sonsuz hayat**" kavramı ortadan kaldırmaktadır.

Yokluk tehdidi insanı kuşatırken ölümden sonra hayat düşüncesi ölümlülük kavramıyla çelişmekte ve kişi varoluşunun

sürekliliğini kendisinin sağlayamayacağını bilerek bu noktada acizliğini hissetmektedir. İnsan dünya şartlarından uzaklaştığı oranda kendi hakikatini kavrayabilmektedir. Kişi ölümsüzlüğü zamanla değil kendi bilgisi ile kavrayabilir. Bu bilgiyi kazanmak ise aklın gücüne bağlıdır. Allah Teâlâ tarafından gönderilen rasüller ile terbiye edilen akıl, gerçeğe yakın olan bilgiye böylelikle kavuşmuştur. Hakiki bilgi Allah Teâlâ'ya aittir ve ölümde "hakiki bilgi" ye ulaşmadaki perdelerden birinin kaldırılmasıdır. Bu kaldırılan perde, insana gönderilmiş bütün bilgilerin sırasıyla tekrar tekrar açıklanmasını ve onu sonsuza götürecek bir zaman gerektirmektedir. Eş ve benzeri hiçbir şey bulunmayan Allah Teâlâ, ***"yalnızlık ezel ve ebediliği"*** içindedir. İnsana verilen "sonsuzluk" ise aklının ve bilgisinin kavrayacağı sınırlarla kayıtlı bir "zaman aralığı" dır. Allah Teâlâ'dan başka her şey yok olmaya mahkûm olduğundan bu zaman aralığının da sonlu olması gerekir. Hakikatte insan ruhânî ve cismanî âlemden apayrı bir varlık değildir ve hatta bütünüyle bu âlemlerin içindedir. İnsan geçmiş ve geleceği, tek bir zaman olan Allah Teâlâ'nın ***"an"*** ında ve bu anlamda sonsuzluğun sınırsız alanı içerisinde yaşamaktadır. Bu nedenle insanda iki ayrı

varlık alanı yoktur. *"İnsanın yaratılışı ve ölümü"* ise yalnızca bir değişimi ifade etmektedir. İnsan bu değişim durumunu yaşamakta olup değişimin sona erdiği an ise; ölümden sonra gerçekleşecek olan yeni bir hayat değil, "ölümden sonraki hayat" adıyla temsil edilen ve Allah Teâlâ tarafından sonlandırılan zamandır.

İnsanın ruhu dünyaya gelmeden önce, misal âleminde olduğu gibi yine daha birçok başka âlemdedir. Ölüm dünya âleminden diğer âleme geçiş kapısı olup bu kapıdan sonrası ise bizim *"sonsuz hayat"* ifadesiyle vasıflandırdığımız âlemdir. Bahsedilen *"sonsuz hayat"* yaşamın süresiz devam etmesi değil, geçmiş, şimdi ve geleceğin de ötesinde; Allah Teâlâ'dan gelip onda yaşarken yine ona döneceğimiz gerçeğidir.[69] Sadece Allah Teâlâ yalnız başına sonsuz olup bu bağlamda her yaratılan gibi ölümlü olan insanın ölümsüzlüğe sahip olması düşünülemez. Ancak mahlûkat yeryüzündeki hayattan önce de sonsuz hayat sahibi Allah Teâlâ'nın iradesindeydi.

Yaşıyor olduğumuz, bizim için belirlenen zaman sona erdiğinde sonsuz olduğu belirtilen bir yere gideceğimiz bildirilmiştir. Burada ölümden sonraki hayatın *"son-*

---

[69] ***"Biz Allah içiniz ve biz nihayet ona döneceğiz,"*** (Bakara, 156)

suzluk" kavramıyla tanımlanması, kalıplaşmış bir zaman anlayışını reddederek, zamanı aşan ve onu içeren bir bütünü ifade içindir. Mahlûkat için bahsedilen zamanda aslında geçmiş ve gelecek yoktur. Buna göre zaman kendi sınırlarıyla çerçevelenmiş bir bütün olarak, kabul ettiğimiz sonsuzluk içinde kendi sonuna doğru akmakta ve *"an"*a iştirak etmektedir. Zamanlı ifadelere başvurulması; "her şey zıddıyla bilinir" gerçekliğinden hareketle zamanın sınırlılığına karşın Allah Teâlâ'nın tanımlanamaz sonsuzluğu nedeniyledir. Bizim saatlere, günlere sonrasında da geçmiş, gelecek ve şimdi şeklinde böldüğümüz zaman Allah Teâlâ için tek ve aynı şeyi ifade eder.

İnsanlık için söylenen ***"sonsuz hayat"*** ifadesi sembolik olup bizim sonluluğumuz ve neticesinde gerçekleşecek ***"sonsuz hayat"***, sınırlı manada zaman kavramıyla açıklanamaz. Sonsuzluk Allah Teâlâ'ya aittir ve bunu kazanmış veya kazanacak bir mahlûk yoktur.

"O gün onlar (kabirlerinden) meydana çıkarlar.

Onların hiçbir şeyi Allah'a gizli kalmaz.. Bugün hükümranlık kimindir? Kahhâr olan tek Allah'ındır." [70]

---

[70] Mü'min, 16

Ebedilik insan için sembolik bir ifade olup yapısında bulunan hırs ve ilahlaşma duygusuna karşın, Allah Teâlâ, kişinin kulluğuna verilecek mükâfatın en yükseğini belirtmesi açısından, ***"sonsuz hayat"*** ifadesini kullanmıştır.

Allah Teâlâ buyurdu ki;

"İlk tattıkları ölüm dışında, orada artık ölüm tatmazlar. Ve Allah onları cehennem azabından korumuştur (sürekli hayata kavuşmuşlardır)." [71]

Bu ayetle dünyada yaşanacak ölümün dışında bir ölümün daha var olmadığı ifade edilmiştir. Cehennemde bulunanları gördükleri azaptan artık ölümün bile kurtaramayacak oluşu yine ölümün yalnız dünya için geçerli olduğunu göstermektedir. Dünyada sonsuz bir hayat sürmenin sıkıntılı olacağı da ayrıca düşünülmelidir.

"Onu yudumlamaya çalışacak, fakat boğazından geçiremeyecek ve ona her yandan ölüm gelecek, oysa o ölecek değildir (ki azaptan kurtulsun).

Bundan ötede şiddetli bir azap da vardır." [72]

---

[71] Duhan, 56

[72] İbrahim, 17

Ahiret hayatına bakış

Ölüm gerçekliği ve bunun neticesinde oluşan inanç noktasında ölümsüzlük düşüncesiyle meşgul olmaktan ziyade öncelikli olarak bize bugünümüz için lâzım olan iman mevzuunu halletmek gerekmektedir. Yalnız fonksiyonel olarak etkili olduğumuz fakat kısıtlı imkânlarımızı bile vasıflı kullanamadığımız bu hayatta acziyetimiz göz önüne alındığında ölüme hazırlanmanın gerekliliği görülmektedir. Çok eski zamanlardan günümüze değin, insanların birbirlerine karşı bakış açılarında hastalıklı bir durum söz konusudur. Farklı inanç sistemleri bir tarafa aynı inanca sahip insanların bile kendi içlerinde mezhep-

lere, fırkalara ayrıldıklarını görüyoruz.

Ahiret hayatının gerçekliği hakkında bilgilerimiz sadece vahiy iledir ve iman konusuna girer. İnsanda gafletin oluşmasının nedeni de bunun dolaylı bir bilgi oluşudur. Kişi her ne kadar iman etse de bu dolaylı bilginin gerçekliğine olan kesin inancı hususunda bir samimiyetsizlik söz konusudur. Görünmeyene gerçek bir imanın değeri de buradan gelmektedir. Ancak ölüm insan için korkunç olmasına rağmen kavram olmanın ötesinde gerçekleştiğinde etki alanı daha geniştir. Fakat buna rağmen yine de insanda unutma ve hatıra getirmeme gibi bir eğilimin olması da garip bir durumdur.

Yahya Kemal'in;

"Dünyada sevilmiş ve seven nafile bekler;

Bilmez ki, giden sevgililer dönmeyecekler.

Birçok gidenin her biri memnun ki yerinden.

Birçok seneler geçti; dönen yok seferinden"

mısralarında gidenlerin dönmediğini ifade edişi gibi ölüm sonrası hakkında direkt bir bilgiye sahip olunamamasına karşın Allah Teâlâ'nın rahmet sıfatı ile rasülle-

rini göndermesi bir rahatlatma alanı oluşturmuştur. Bu bilgilerin dahi insanları yeri geldiğinde ikna edememesi ölümden sonraki hayatın bilinmezliği nedeniyledir. Ölümden sonraki hayata iman aynı zamanda ilk yaratılışımıza ışık olması ve bizi Allah Teâlâ'ya ulaştırması açısından önemlidir. Ölüm kaygısını kaybetmek kişiyi inançsızlık iptilası, sıkıntı, idealsizlik ve idraksizlik gibi menfi sonuçlara götürür.

Bu yüzden kişinin ölecek oluşuna inancı imanının temel bir esası olup öleceğini unutmadığı gibi sürekli hatırlayan biri için isyan söz konusu olamaz. İman konusunda bütün inanç sistemlerinin kendi içlerinde tutarlı fakat diğerleri ile tenakuz içinde oldukları görülmektedir.

Temeldeki inanç tohumundan netice almak için ölümün, insan ruhunu diriltici, iksiri gereklidir. Ölümsüzlük olarak ifade bulan bütün söylemler insanın hırs ve emel coşkunluğu nedeniyledir. Bu bazen öyle bir sınıra varır ki ilahlaşmak isteği gibi tehlikeli bir boyut alır. Bu nedenle ***"İttihat*** [73] ***ve hulul*** [74]***"*** gibi akideler ölümün kor-

---

[73] **İttihat:** birleşmek, birlik, aynı fikirde olmak.

[74] **Hulul:** Girme. Dâhil olma. İçine gizlice giriş. Birinin veya birkaç kimsenin sevgi veya itimadını kazanmak, içlerine onlardan görünüp girmek.

kunç yüzünü yumuşatmak ve yok olma korkularını gidermek için insanlar tarafından geliştirilmiştir.

Daha öncede belirttiğimiz gibi Allah Teâlâ ***"ebedi cennet ve cehennem"*** ihsanı ile insana, korkularının önüne geçecek nitelikte bir ideal sağlamış ve bu da insanın ölümün hakikatini kabullenmesinde kolaylık oluşturmuştur. Böylelikle, doğumların ve ölümlerin mutat bir şekilde gerçekleştiği fâni hayatta bu etkilerle sürekli sarsılan insan ruhunun nevroz tehlikesinden kurtuluşu sağlanmıştır. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem;

"ne bana ve ne de sizlere ne yapılacağını bilmem." [75]

şeklindeki hadisiyle ölümün hakikati ve zahiri kesinliğinin yanında gelecek hayatın bilgisindeki belirsizliğe işaret ediyor. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ***"kul"*** sıfatı ile; dünyanın bir gerçeği olan ölümü açıklarken, ölüm sonrası hayattaki sınırların ne olacağı hususunun kesin bilgisini vermemektedir.

Rasül, ***"bilgilendirilmiş ve insanları bilgilendirilmesi istenilmiş seçilmiş kişidir."*** Bu kişilerin seçilmesi ve verdikleri bilgiler de Allah Teâlâ'nın koyduğu sınırladır. ***"O, kendiliğinden konuşmamakta-***

---

[75] Ahkaf, 9

dır." [76]

Rasüllerin geçmiş ve gelecek hususunda bildirdikleri tüm bilgilerle ölüm gerçeğini görmek, bu bilginin dışında bize meçhul olan sonraki hayatın üzerinde düşünmekten daha önemlidir. Bu nedenle kişi öleceğine inanmalı ve ölümünden sonra kendisine avantaj ve üstünlük sağlaması muhtemel olan hazırlıkları şimdiden yapmalıdır.

Ölümsüzlük, ebedilik veya bir sonraki hayatta olabilecek başka durumlar ile meşgul olmaktansa vahyedilen bilgi doğrultusunda bizden istenenlerle meşgul olmak daha önemlidir. Yunus Emre kaddese 'llâhü sırrahu'l azîzi ilahisi bu durumu çok açık dile getirmektedir.

Aşkın aldı benden beni
Bana seni gerek seni
Ben yanarım dünü günü
Bana seni gerek seni
    Ne varlığa sevinirim
    Ne yokluğa yerinirim
    Aşkın ile avunurum
    Bana seni gerek seni
Aşkın âşıklar öldürür

---

[76] Necm, 3

Aşk denizine daldırır
Tecelli ile doldurur
Bana seni gerek seni
Aşkın şarabından içem
Mecnun olup dağa düşem
Sensin dünü gün endişem
Bana seni gerek seni
Sufilere sohbet gerek
Ahilere ahret gerek
Mecnunlara Leyla gerek
Bana seni gerek seni
Eğer beni öldüreler
Külüm göğe savuralar
Toprağım anda çağıra
Bana seni gerek seni
Cennet cennet dedikleri
Birkaç köşkle birkaç huri
İsteyene ver anları
Bana seni gerek seni
Yunus'dur benim adım
Gün geçtikçe artar odum
İki cihanda maksudum
Bana seni gerek seni

Yunus Emre k.s.

Ölümden sonraki hayatın, değer açısından, dünya hayatı ile kıyaslandığında daha kıymetli olduğu bir gerçektir. Yine ölümün neticesindeki hayatla Allah Teâlâ'ya kavuşuruz.

Kısıtlı imkânlarla da olsa dünyada sahip olunan özgürlüğe karşın ***"kazanç ve kâr"*** bilgisinin bulunmadığı ahret hayatında kişi irade noktasında özgür olmayacaktır. Bu yüzden kişinin iradesini nefsine rağmen doğru yönde kullanabilmesinin zorluğu göz önüne alındığında dünya hayatı daha kıymetlidir.

"Kazanç ve kâr" bilgisinin olmayacağı bir hayatın varlığı, içinde bulunduğu dünya hayatıyla nispet kurmaya kalktığında inandırıcılık noktasında zayıf kaldığından kişinin, ölümün kesin hakikati ile Allah Teâlâ'ya iman etmesi daha önemlidir. Bu bakımdan cennet veya cehennem bilgisi ile Allah Teâlâ'ya iman ile kazanılacak takdir noksan olacağı gibi bu durum kişide manevi zevk ve huzuru da tam olarak sağlayamaz.

Güzel insanların ahiret yargılarında, mükâfata ve cezaya değer vermeyişlerinin altında yatan sebep; sonraki hayatın belirsizliğinin yanında Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmanın daha uygun olacağı düşüncesidir. ***"Ebedi bir hayatın"*** belirlenişindeki sınırın ne olduğunun kesin olarak bilinmeyişi, beşere ebedidir demekle ilahlık isnad etmek gibi bir tehlikenin söz konusu oluşu gibi nedenlerle yapılacak yorumların çoğunda hata payı kendi içerisinde saklı

kalmaktadır.

Allah Teâlâ buyurdu ki;

"Bir günün gelmesinden evvel ki, onda ne alım satım, ne dostluk, ne de şefaat vardır." [77]

"Allah Teâlâ'dan başka ne bir dost ve ne de bir şefaatçi yoktur."[78]

" Ve onları o yakın gün ile korkut. O vakit ki, yürekler gırtlağa dayanmış olarak korku ile dolmuş bulunur. Zalimler için ne bir yakın dost vardır, ne de itaat olunacak bir şefaatçi vardır."[79]

" O gün bir dost, bir dosttan hiçbir şeyi bertaraf edemez ve onlar yardım da olunmazlar."[80]

İnsanın ölümden sonraki durumunun, şefaat noktasında Allah Teâlâ'nın iradesinin, nasıl olacağı hususlarında kesinlik söz konusu olmadığından yine kişinin ölümün hakikatine ererek iyi ve güzel bir insan olmak gayretini göstermesi daha önemlidir.

"Hiçbir şefaat edici yoktur, illâ O'nun izninden sonra (vardır)"[81]

"O gün şefaat fayda vermez, ancak

---

[77] Bakara, 254

[78] En'am, 70

[79] Mu'min, 18

[80] Duhan, 41

[81] Yunus, 3

***Rahmân kime izin verirse ve kim için söylemeğe razı olursa o müstesna."*[82]**

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem bir seferinde çok itibarlı bir kadının, hırsızlık sebebiyle kolunun kesilmesine hükmedince, kadını kurtarmak için şefaatte bulunanları şiddetle tevbih ve reddetmiş:

"Allah'ın hududunda mı şefaatçi oluyorsunuz! Allah'a kasem olsun, Muhammed'in kızı Fatıma hırsızlık yapsaydı mutlaka elini keserdim" diyerek dünyanın gerçekliğinin önemini vurgulamıştır.

Ahret hayatında kişinin ceza noktasında nelerle karşılaşabileceğini bilerek dünya hayatında daha dikkatli olmasının gerekliliği hususuna, ders çıkarılabilecek nitelikteki bu olay ışık tutmaktadır. Bu bakımdan kişinin öleceğine inanması nispetinde kazanacak olduğu unutulmamalıdır.

Hz. Ali kerremallâhü vechenin kendisiyle dalga geçmek için; ***"Ya Ali abdest alıp namaz kılıyor ve bunca zahmete giriyorsun ya Allah yoksa."*** şeklinde soru soran kimseye; ***"Allah Teâlâ yoksa benim kaybedeceğim bir şey yok ama ya Allah Teâlâ varsa? "***sözüyle cevap vermesi oldukça manidardır.

Bu örnekte de vurgulandığı gibi; ölümden sonraki hayatın hakikatinin yanında

---

[82] Taha, 109

bizim için öncelikli olarak önemli olan dünya hayatında yapılması gerekenlerdir. ***"Ya öyle ise"***'nin yerine her gün tekrarlanan ölüm hakikatini ve yapılması gerekenle ölümün birleştiği bu noktayı göz önünde bulundurmak daha önemlidir.

"Öğüt veren olarak ölüm yeter" [83]

Bizler iyi birer insan olmak mecburiyetindeyiz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem; **"**

De ki: "Ben rasüllerden ilk evvel olan değilim ve ne bana ve ne de sizlere ne yapılacağını bilmem. Ben başka değil ancak bana vahyolunana tâbi olurum ve ben apaçık bir korkutucudan başka değilim."[84]

Şeklindeki ifadesi ile ölümü kabullenmenin gerekliliğini açıklıyor. Ölüm yazgısının her karşılığı cennet ve cehennem olmayabilir. Çünkü onlar kulluğun neticesidir. Allah Teâlâ; ***"O, her gün yeni bir iştedir."*** [85] buyurarak yarınların kendi içinde çok şeyleri saklı tuttuğunun işaretini vermektedir. İrade-i külliyenin vereceği kararda mahlûkatın etkisi yoktur. Herakleitos'un;

"Allah Teâlâ koyduğu kanunları aşa-

---

[83] İbn Asakir Ebu'd-Derda *radıyallahu anh*'ın sözü olarak rivayet etmiştir.

[84] Ahkaf, 9

[85] Rahman, 29

maz" ve Einstein'ın; ***"Allah Teâlâ kumarbaz değil ki zar atsın"*** demeleri, Allah Teâlâ'nın kendisi için de bazı sınırlar koyduğu hususundaki gerçekliği destekler niteliktedir.[86] Fakat rabblığın hükmü olan sınırsız tasarruf kendine aittir. [87]

" Dilediğini rahmetine sokar, zalimlere (gelince) onlar için elem verici bir azab hazırlamıştır." [88]

" Ve Allah'ındır, o göklerin ve yerin mülkü. Dilediğini yarlığar ve dilediğini de muazzeb kılar ve Allah çok yarlığayıcı, çok merhamet edici olmuştur." [89]

" Ve Rabbin dilediğini yaratır ve seçer, onlar için ise muhayyerlik yoktur. Allah onların şerik koştuklarından münezzehtir, müteâlîdir." [90]

Bunu anlayabilmek için şartlarının olumlu etki alanında kalabilmek için ***"sığınmak"*** prensibini unutmamak gerekir. Kur'ân-ı Kerim'i okurken veya yapılacak

---

[86] ***"Senden, başlarına acele azap getirmeni istiyorlar. Allah sözünden asla caymayacaktır."*** (Hac, 47)

[87] ***"Allah Teâlâ dilediğini mahveder ve isbat buyurur ve ana kitap O'nun nezdindedir."*** (Râd, 39)

[88] İnsan, 31

[89] Fetih, 14; Maide, 40

[90] Kasas, 68

ibadette sığınma istemi Allah Teâlâ'nın tasarruf ettiği bilgisinin açıkça ilanıdır. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem salatı vitrini kılarken şu duayı okurdu:

"Allah'ım gazabından rızana sığınırım. Cezandan affına sığınırım. Senden sana sığınırım. Sana (yapılması gereken) senayı sayamam. Sen, kendi nefsine yaptığın övgüdeki gibisin."[91]

Olumlu ortamda olanın sığınmaya teşvik edilmesi Allah Teâlâ'nın sıfatlarının tezahürü ile olan fiillerin birey açısından müspet olması dileğinin açığa çıkarılmasıdır.[92] Tasarruf etmekte özgürlük bulunmaktadır.

"Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin Uhud günü dişi kırıldı, başından yaralandı. (Yüzüne akan) kanı, yüzünden siliyor ve:

"Allah, kendilerini Allah'a davet eden peygamberlerinin (başını) yarıp, dişini kıran (ve yüzünü kana bulayan) bir kavmi nasıl iflâh eder?" diyordu. Bunun üzerine

---

[91] Tirmizî, Da'avât 123, (3561); Ebû Dâvud, Salât 340, (1427)

[92] ***"Bakmadın mı o kimselere ki, nefislerini tezkiye eder dururlar. Belki Allah Teâlâ dilediğini tezkiye eder ve kıl kadar zulüm edilmezler."*** (Nisa, 49)

Allah şu âyeti indirdi:

"Allah'ın onların tevbelerini kabul veya onlara azab etmesi işiyle senin bir ilgin yoktur.

Çünkü onlar zâlimlerdir. Göklerde olanlarda yerde olanlar da Allah'ındır. Dilediğini bağışlar, dilediğine azab eder. Allah bağışlayandır, merhamet edendir" (Âl-i İmran 128-129). [93]

Allah Teâlâ kullarını koyduğu sınırlar ile kendi içinde korurken, zâtı açısından; ***"Bize, bu dünyada da iyilik yaz ahirette de. Şüphesiz biz sana döndük."*** [94] diyenlere;

"Allah buyurdu ki: "Ben dilediğim kimseyi cezalandırırım. Rahmetim ise her şeyi kaplar. O rahmetimi de Allah'a karşı gelmekten korunan, zekât veren ve özellikle Bizim ayetlerimize iman edenlere nasib edeceğim." [95] buyurarak rahmeti ile tasarruf edebilirliğinin önünü açmaktadır.

Ölümün bazen korku bazen de reca oluşturan, imgelemimizdeki karanlık dehlizleri yada aydınlık ufkunun, kısacası bizdeki gerçekliğinin, dışındaki hakikatine

---

[93] Müslim, Cihâd 104, (1791); Tirmizî, Tefsir, Âl-i İmran, (3005, 3006); Buhârî, muallak olarak kaydetmiştir. (Megazî, 21)

[94] Araf, 156

[95] Araf, 156

hazırlanırken inanç ile kendimize gelmeliyiz. Ölümü ***"hiçlik"*** [96] değil de yok olma ve böylelikle yeni bir şeylerin başlangıcı olarak düşünürsek, yok olmanın da yaratılmış olduğunu anlarız. Yaratılmışlardaki yok-

---

[96] ***"Yokluk"*** ile ***"hiçlik"*** tümüyle farklı anlamdadırlar. Belli bir varlık türü ile yapısının ortadan kalkıp yerini başka birine bırakması, ikincinin açısından birincinin "yokolma"sı yahut "yokluğ"udur.

"Yokluk" İle "yokolma", "varlık" ile "varolma"yı şart koşar. "Varolma" ile "varlık" olmadan "yokolma" ile "yokluk" olmaz. "Hiçlik"se varlığın olmaması, kesin ifâdeyle "varlıksızlık" demektir. "Yokluk", "varlığ"ın uzantısı, öyleki türevi demekken, "hiçlik", zıddıdır. "Varolma" İçin "varlık" şarttır. "Varlık" olmadıkça"varolma"dan bahsedilemez. "Hiçlik", "varlıksızlık" demek olduğuna göre, "varlığ"ın türevi "varolma"nın zıddı "hiç olma" olamaz.

"Varolma"nın mantıkça meşrûu zıddı "yokolma" olup "hiç olma" diye bir söz yahut deyiş yoktur; saçmadır. İmdi "yaratılış" "yokluk"tan değil, "hiçlik"ten "varlık"tır. Olağan varolma sürecinde varlığı yokluk, yokluğu da varlık izler. Parmenidesci teamül ile Aristoteles mantığı ile varlık öğretisi uyarınca "varlık" dışına çıkmak imkânsızdır. "Hiçlik", düşünmenin uzanamadığı kesin anlaşılamaz, kavranılamaz, fehmedilemezliktir. ***(Mehmet Sabri GENÇ, Sorun Çağının Anotomisi, Şule Yayın. İstanbul, 2009, s.114 Dipnot)***

luğun kendi içinde sıralı bir dizide olması ile; her gelen yokluktan sonra bir önceki varlığın tayini söz konusu değildir.

Allah Teâlâ buyurdu ki;

"Allah, nefisleri öldükleri zaman ve ölmeyenleri de uykularında öldürüverir. Artık üzerine ölüm ile hükmettiğini tutuverir ve diğerini de tayin edilmiş vakte kadar salıverir.

Şüphe yok ki, bunda elbette alâmetler vardır, düşünücüler olan bir kavim için." [97]

Burada uykunun ölümle eşleşmesi, iradeli ve iradesiz olarak oluştuğu varsayılmakla birlikte ölümden sonraki dönüşümde varlığın etkisi yoktur. Bu durumda ölümü kabullenmenin neticesi ilâhî kuvvete boyun eğmek olmalıdır. Ancak inanç ile paralel olarak gelişebilecek bu boyun eğişin neticesi hususunda Rasûlüllah sallâllâhü aleyhi ve sellem;

"Allah Teâlâ hakkında hüsnü zan, güzel ibadettendir." [98] buyurmaktadır. Bu nedenle iyilikle karşılaşmayı umut etmekten başka çaremiz yoktur.

---

[97] Zümer, 42

[98] Tirmizî, Daavat 146, (3604); Ebu Davud, Edeb 89, (4993).

Kus-i rihlet çaldı mevt ammâ
henüz cân bî-haber,
Asker-i a'zâya lerze düştü
Sultan bî-haber.
Günde bir taşı binâ-yı ömrümün
düştü yere,
Can yatar gâfil
binâsı oldu virân bî-haber.
Dil bekâsın, dost fenâsın
istedi mülk-i tenin,
Bir devâsız derde düştüm ah ki
Lokmân bî-haber.
Bir ticaret kılmadım ben
nakd-i ömr oldu hebâ,
Yola geldim lîk göçmüş
cümle karbân bî-haber.
Çün "gel" oldu yalnız girdim
yola tenhâ garîb,
Dîde giryân sine büryân akıl
hayrân bî-haber.
Azığım yok, yazığım çok
yolda türlü korku var
Yolum alırsa n'ola ger
dev ve şeytân bî-haber.
Yol eri yolda gerektirir
çağ ve çıplak aç u tok,
Mısrıyâ gel dedi sana
çünkü canân bî-haber.

Niyâzî-i Mısrî k.s.

Nasıl ölmeliyiz?

Her doğan ölmek için doğar. Bu yeryüzünde olan hiçbir şey, baki değildir. Ölecek olan birisi hiç güler mi? Yaşadığı hayattan aşırı şekilde tat alabilir mi? Günler ömrünü yerken, kim kime acıyacak. Uzun yaşadığına sevinirken her gün ömürden azaldığını unutup gülene ne söylenebilir.

Ebediyet kuramı ölüm için işlemez ölüm gerçeği karşısında insan ne yapsa aciz kalmıştır.

İyide olsa kötüde olsa gerçekleşecek olan ölüm karşısında içbenliğimizi huzura kavuşturmak için ve eğer Allah Teâlâ'nın bildirdiği bir hayatın, sonrasında var olduğuna da inanmışsak; iyi bir insan olabil-

menin çarelerini aramak, güzellikleri tespit edilmiş veya bildirilmiş şeylere uymak mecburiyetindeyiz. Ayrılık ve birleşmelerin çoğunluğunda kuvvet faktörü çok zaman ele geçmediğine göre hayatımızda utanılacak ve yerilecek işlerden kaçınmalı değil miyiz?

"İsa aleyhisselâm bir gün, otlakta otlayan sürüden bir koyunu yakalayarak, kulağına bir şeyler söyledi. O günden sonra koyun ot yemez, su içmez olmuştu. Bir zaman geçmişti ki yine aynı otlaktan geçmekte olan İsa aleyhisselam, çobana koyunu göstererek:

"Bu hayvan hasta mı? Neden diğerleri gibi ot yemiyor ve su içmiyor?" diye sordu. Kendisini tanımayan çoban:

"Geçenlerde, buradan bir zat geçti ve bu koyunun kulağına bir şeyler söyledi. O günden beri, bu hayvana bir durgunluk geldi," cevabını verdi. Hazreti İsa aleyhisselâm koyunun kulağına ne söylemişti?

İsa aleyhisselam, o koyunun kulağına:

"Ölüm var!" demiş ve hayvan olduğu halde, ölümü işiten koyun yemeden, içmeden kesilmiş ve bu hale gelmişti."

Hayvanların ağız tadını dahi bozan ölüm olgusunu kabullenmeli ve Allah Teâlâ'nın murat ettiği ahiret hayatında mutlu olabilmenin çarelerine başvurmalı-

yız.

Sonunda kıyamet olup, haşir ve hesap bitip Allah Teâlâ'nın dilekleri gerçekleşince ölüm denilen gerçek koç şeklinde getirilir ve kesilir. Bu bir dönemin bitirilmesidir. Ölümlü hayat gerçeği yerini başka hayat şekillerine bırakır. Ebû Saîd radiyallâhu anh rivayet etti:

"Kıyamet günü ölüm beyaz bir koç seklinde getirilip Cennet ve Cehennem ortasında durdurulur.

Sonra insanların gözü önünde boğazlanır. Sevincinden ölen birisi olsaydı o anda Cennet ehli sevincinden dolayı ölürdü.

Eğer üzüntüsünden dolayı ölen olsaydı, Cehennem ehli kederlerinden ölürlerdi." [99]

Aristoteles bilimin üç temel sorusunun olduğunu söyler. Neden? Niçin? Nasıl?

Neden ve niçin öleceğiz sorularına aklın ve vahyin ışığında doğru cevaplar bulmak mümkündür. Fakat ***nasıl öleceğiz*** sorusuna vereceğimiz cevap çok zordur. Bu soruya cevap ararken öncelikle Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin buyurduklarını dikkate almalıyız.

"Allah Teâla hazretleri bir kulun hayrını diledi mi onu isti'mal eder!" *buyurmuştu. Kendisine;*

"Onu nasıl istimal eder?" *diye sorulunca;*

---

[99] Cami'ul Ehadis; 1: 419, Hadis No: 803

" Ölümden önce salih amel işlemede muvaffak kılar!" [100] buyurmuştur.

Yine başka bir Hadisi şerifte ise;

"Her kul, hangi hal üzere ölürse o hal üzere diriltilecektir." [101] buyurmuştur.

"Nasıl öleceğiz" sorusuna felsefî, sosyolojik ve psikolojik tahlillerle cevap bulunamaz. Bu fikri yaklaşımlar ayıklanarak bir neticeye varılmasında ise ölümün hakikat bilgisinden başka diğer bilgiler teviller durumundadır. Cevaplarda kişiler bazında farklılık olduğu için herkesin anlayışına hitap etmek mümkün de olamamaktadır. Önemli olan; nasıl ölmek gerektiği hususunda en güzel olanı bulabilmektir.

"Herhangi birinize ölüm gelip de:

Rabbim! Beni yakın bir süreye kadar geciktirsen de sadaka verip iyilerden olsam!

Demesinden önce, size verdiğimiz rızıktan harcayın."

Allah, eceli geldiğinde hiç kimseyi (ölümünü) ertelemez.

Allah, yaptıklarınızdan haberdardır". [102]

Ayette bahsedilen pişmanlık umumilik ifade eder. Bu nedenle pişman olmamak

---

100 Tirmizî, Kader 8, (2134)

101 Müslim, Cennet 83

102 Münafikun, 10-11

için gayret sahibi olunmalı, ölümü bilmenin ve vakti gelince güzel şekilde yani imanlı ölmenin yollarını bulmaya çalışılmalıdır.

"Kim Resûl'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur.

Yüz çevirene gelince, seni onların başına bekçi göndermedik!" [103]

---

103 Nisa, 80

Gel ey gurbet diyârında
esir olup kalan insan,
Gel ey Dünya harâbında
yatıp gâfil olan insan.
Gözün aç perdeyi kaldır
duracak yer mi gör Dünya,
Kati mecnun durur buna
gönül verip duran insan.
Kafeste tutiye sükker verirler
hiç karar etmez,
Aceb niçün karar eder
bu zindâna giren insan.
Ne müşkül hâl olur gaflette
yatıp hiç uyanmayıp,
Ölüm vaktinde Azrâil gelince
uyanan insan.
Kararmış kalbin ey gâfil
nasihat neylesin sana,
Hacerden katıdır kalbi
öğüt kâr etmeyen insan.
Bu derdin çâresin bul sen
elinde var iken fırsat,
Ne ıssı sonra âh u zâr edüp
hayfâ diyen insan.
Niyâzî bu öğüdü sen ver
evvel kendi nefsine,
Değil gayriye andan kim tuta
her işiten insân.

NİYÂZÎ-İ MISRÎ
kaddese'llâhü sırrahu'l azîz